

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Dysfunkce rodiny a náhradní rodinná péče

Family dysfunction and foster care

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Jana Poláčková

Autor: Darina Krajňáková, DiS
Praha 2011

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma Dysfunkce rodiny a náhradní rodinná péče jsem zpracovala samostatně, výhradně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 10.června 2011

.....

Podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji, Mgr. Janě Poláčkové za odborné vedení a za všestrannou pomoc a cenné rady, které mi poskytla při vypracování mé bakalářské práce.

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST	2
ÚVOD	1
1 Problematika sociálně-patologického chování	2
1.1 Základní pojmy	2
1.2 Riziková mládež	4
2 Význam rodiny pro vývoj osobnosti	5
2.1 Rodinná síť a její koncepce sociální skutečnosti	6
2.2 Úlohy a cíle rodiny ve výchově	7
3 Výchovné defekty rodiny, jako vznik delikventního chování	8
3.1 Trendy v současných rodinách	9
4 Dysfunkce rodiny	10
4.1 Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN)	10
4.2 Rizikové faktory syndromu CAN	10
4.3 Následky syndromu CAN	11
4.4 Prevence syndromu CAN	12
4.5 Rozvod	12
5. Historie náhradní rodinné péče	15
5.1 Právní podmínky osvojení v minulosti	16
5.2 Historie pěstounské péče	17
5.3 Pěstounská péče o děti z nalezince	17
6 Organizace náhradní rodinné péče	17
6.1 Adopce	18
6.2 Pěstounská péče	20
6.3 Ústavní výchova	23
7 Středisko náhradní rodinné péče	25
8 Zprostředkování náhradní rodinné péče	25
9 Psychologická diagnostika v oblasti náhradní rodinné péče	26
9.1 Základní principy a postupy	26
9.2 Psychodiagnostické nástroje	28
10 Nevlastní rodičovství	31
10.1 O maceše zlé a nepřejícím otčímovi	31
10.2 Rodičovství biologické a psychologické	31
10.3 Cizí dítě	32
10.4 Otázka rodičovské identity	33
11 Nevlastní dětství	33
12 Jak o adopci mluvit	34
12.1 Jak adoptivní svazek vnímá dítě	34
12.2 Kdy a jak o adpoci s dětmi mluvit	37
PRAKTICKÁ ČÁST	39
13 Metodologie	39
13.1 Charakteristika dotazníku	40
13.2 Struktura dotazníku	40
13.3 Zpracování dotazníků, grafické znázornění	42
13.4 Zhodnocení dosažených výsledků	60
14 Kazuistiky	61
ZÁVĚR	63
Seznam použité literatury, přílohy	65-67

Anotace

Bakalářská práce se zabývá dysfunkcemi rodiny a náhradní rodinnou péčí. Práce popisuje problematiku sociálně-patologického chování, pojem rodina a její význam pro člověka. Součástí mé bakalářské práce je také problematika náhradní rodinné péče. Zde popisují pojem náhradní rodinná péče, historie adopce, organizace náhradní rodinné péče a zprostředkování rodinné péče.

Rodina je primární jednotkou, kde vyrůstáme a učíme se základním věcem a to nejčastěji napodobováním. V rodině přijímáme lásku a začínáme se ztotožňovat se svými rolemi. Pokud rodina chybí je to pro dítě frustrující. Lze ji dočasně nahradit ústavními zařízeními, jako dětské domovy, klokány, SOS dětské vesničky apod.

Klíčová slova

Rodina, rodiče, výchova, náhradní rodinná péče, adopce, pěstounská péče, dysfunkce rodiny, dětský domov.

Anotation

This thesis deals with the dysfunctions of family and foster care. The work describes the problems of socio-pathological behavior, the concept of family and its importance for humans and family dysfunction. Part of my thesis is also the issue of foster care. Here I describe the concept of foster care, adoption, history, organization foster care, family mediation services.

The family is a primary unit where we grow up learn the basics, mainly by imitation. In a family, we receive love and accustom ourselves to our roles. If the family structure is missing, this can be quite frustrating for a child. It is possible substitute it with institutions such as children's homes, SOS children's villages ...

Keywords

Family, parents, education, foster care, adoption, family dysfunction, children's home.

ÚVOD

Jako téma mé bakalářské práce jsem si zvolila Dysfunkce rodiny a náhradní rodinná péče. Jedná se o téma na dnešní dobu velmi aktuální. V budoucnu bych se chtěla věnovat této problematice, a to jako sociální pracovnice. Cílem mé práce je rozkrýt problematiku náhradní rodinné péče, zprostředkování náhradní rodinné péče, ale také formy. Vysvětlení pojmů a vymezení základních informací spojených s adopcí či pěstounskou péčí. Dále bych se chtěla zmínit o historii osvojení a organizacích zabývajících se opuštěnými dětmi. Určitě za zmínku stojí také úloha sociálních pracovníků, vychovatelů, kteří se podílejí na výchově dítěte.

Dále součástí tématu je dysfunkce rodiny. Chtěla bych se zaměřit na rodinu jakožto primární subjekt, který má zásadní vliv na výchovu a na celkový vývoj dítěte. Pohled na dnešní rodiny je tak trochu rozpačitý, alespoň z mého pohledu. Chtěla bych vymezit základní pojmy související se sociálně-patologickým chováním, význam rodiny pro vývoj osobnosti, rodinnou síť, úlohy a cíle ve výchově. A v neposlední řadě se zmínit o výchovných defektech v rodině. Například syndrom CAN a problematika rozvodů.

Bohužel statistiky ukazují, že rozvodovost v naší republice má stoupající tendenci a přijde mi rozumné pár slov na toto téma vyčlenit. Cíl mé práce je zaměřen na problematiku výchovy v rodině.

V praktické části zvolím formu dotazníkového šetření, kde vypracuju strukturu otázek a pomocí nich budu zjišťovat informovanost veřejnosti o oblasti náhradní rodinné péče. Zjištěné údaje zaznamenám pomocí grafického znázornění a následně vyhodnotím. Dále jako další metodu zvolím formu kazuistiky, které využiji z mé praxe a to v klobáčku Chabařovická, kde jsem s dětmi trávila čas a načerpala jsem zde cenné zkušenosti.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Problematika sociálně-patologického chování

1.1. Základní pojmy

Ráda bych napsala pár slov k tématu delikvence, delikventní chování mládeže. Řekla bych, že se jedná o téma na které se, vedou časté diskuze. Jedná se především o nárůst kriminality mládeže, stoupající agrese vůči vrstevníkům, ale i k autoritám. Proto bych ráda v úvodu mé bakalářské práce uvedla pár pojmů, které se týkají této problematiky.

Predelikventní chování

Lehčí závada v chování, která nemá charakter poruchy chování ani poruchy osobnosti. Patří jsem např. záškoláctví, drobné krádeže, útěky z domova, agrese...

Krizové chování

Jedná se o jakousi hranici v rozhodování. Zde se jedná o to, zda člověk vůbec má ve svých možnostech danou situaci zvládnout. Jedná se většinou o časový úsek, kdy jedinec svým chováním dodržuje pomyslnou hranici mezi ještě normálním chováním, nebo zda se jedná již o patologické jednání. Krizové chování je tedy chování, které je v dnešní době tolerované, ale pokud toto chování je dlouhodobé, může být pro jedince velice nevhodné a především nebezpečné. K tomuto chování mají sklon nejčastěji jedinci emočně labilní, jedinci bez pevných hodnot a ti, kteří si svůj postoj k životu teprve utvářejí, tedy dospívající.

Kriminalita

Kriminalita je úhrn činů uvedených v trestném zákoně obvykle popisovaných podle prostoru, času, rozsahu, struktury a pohybu. Jedná se o veškeré páchaní přestupků nebo trestných činů.

Delikvent

Jedinec, který nedodrží svým chováním respektované normy chování společnosti. Nedodrží je vědomě, či nevědomě.

Delikvence

Jedná se o všechny typy chování a jednání, které porušují sociální normy.

Deviace

Jedná se o odchylku jedince nebo skupiny, která se odchyluje od sociální, kulturní nebo morální normy.

Mladiství

S trestněprávní úpravou se jedná o člověka od 15 do 18 let. Mladistvý má na rozdíl od dospělého sníženou trestní odpovědnost.

Nezletilý

Věk od narození do 15 let. Tato osoba není trestně odpovědná.

Trestný čin

Takový čin, který je definován v platném trestním zákoně.

Obviněný

Osoba podezřelá z páchaní trestného činu a bylo mu vyšetřovatelem sděleno obvinění.

Odsouzený

Pravomocně soudem odsouzený člověk.

Parta

Skupina pubescentů, většinou vrstevníci. Vrstevníci jsou mezi sebou neformálními autoritami a mají značný vliv na chování jedince. Dochází k přechodné fázi od skupinové identity k identitě osobní. Tato skupina si určuje svoje normy chování, které uznává za vhodné. Prostřednictvím vlivu skupiny se stejným pohledem na svět, se jedinec utvrzuje ve svých vzorcích chování a pohledu na svět.

1.2.Riziková mládež

„V odborné veřejnosti zabývající se rizikovou mládeží je populární představa inspirovaná dílem psychoanalytika Erika Eriksona, že dospívající si svou osobní identitu během dospívání musí vytvořit v průběhu dramatických střetů s rodiči, případně s jinými představiteli „světa dospělých“.¹ Prostředkem hledání vlastního já má být vrstevnická skupina, jež se na prahu dospělosti stane nejvýznamnější referenční skupinou, zastiňující svým vlivem všechny ostatní skupiny, včetně původní rodiny. S tím také související spuštění spontánního biologického programu pro dospívání. Děti tráví čím dále tím více času ve formálních skupinách v kolektivních zařízeních. (škola, zájmové organizace...) Tyto skupiny jsou mnohem větší než rodina, vliv učitelů nebo vychovatelů. Dítě se dostává do intenzivní interakce s vrstevníky. „Je však otázkou zda tato interakce je demokratická, jak soudil J. Piaget, nebo zda jsou pro ni vhodným přirovnáním nemilosrdné „zákony džungle“, jak soudí konzervativní kritici soudobé civilizace.“² Záleží na druhu společnosti, společenské vrstvě, k níž děti přísluší, nebo na instituci kterou navštěvují. Novodobá kriminologie zdůrazňuje, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách. Pro rizikovou mládež z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro mladé lidi vyrůstající ve fungujících rodinách. Ale i pro dítě, které je vychovávané funkční rodinou představuje vrstevnická skupina více nebo méně stresující nárok: obstat v očích vrstevníků jako někdo, kdo je v „pořádku“, kdo

¹ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence, 1.vyd. Praha: Portál, 2003,340s., ISBN 80-7178-771-X, str.81

² MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence, 1.vyd. Praha: Portál, 2003,340s., ISBN 80-7178-771-X, str.82

plně sdílí její hodnoty. Nároky ve vrstevnické skupině jsou mnohem vyšší než v jiné skupině. Jedná se zejména o způsob vyjadřování, úprava zevnějšku, preferovaná hudba, způsob chování k opačnému pohlaví apod... „U dětí s nízkou podporou rodiny je pravděpodobné, že potřeba kladného přijetí vrstevnickou skupinou bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím.“³ „Delikventní party vznikají z podskupin mladých lidí, kteří se dobře znají z jedné instituce. Tyto skupiny se buď úplně vymknou běžným mechanismům sociální kontroly (přestanou chodit do školy, do práce). Vytvoří si vlastní hodnotové preference a chovají se vysoce autonomně, anebo, což je méně časté se rekrutují z mládeže bydlící na jednom sídlišti, resp. v jedné čtvrti.“⁴ Některé party jsou ke své kriminální činnosti přivedeny tím, že tráví svůj volný čas v hernách a na diskotékách a záhy se jim na tento způsob života přestanou dávat prostředky, tak začnou si je opatřovat drobnými krádežemi, které pak přerůstají v organizované, plánované akce.

2. Význam rodiny pro vývoj osobnosti

Rodina je jednou ze základních sociálních institucí, která v průběhu let prodělala některé významné změny a společnost jí také v různých dobách přikládala jinou váhu. V současné době má význam rodiny vzestupný trend, stává se postupně jakousi cílovou ideou, o kterou je třeba všemi možnými dostupnými prostředky usilovat. Je totiž třeba mít stále na paměti, že základní hodnotová orientace člověka, včetně jeho vztahu k prostředí, závisí především na vztahu k sobě, na sebedůvěře a na vědomí vlastní ceny, které se utváří, či může utvářet, především v rodině. Zde se rozvíjí smysl pro lidská práva, odpovědnost a povinnosti. Otázku disponibilních zdrojů, z nichž rodina čerpá, včetně zdrojů ekonomických, nelze opomíjet. Je však důležité si uvědomit, že nelze stavět pouze na ekonomickém zabezpečení rodiny. Při výchově k odpovědnému životu, který zahrnuje i odpovědný vztah k prostředí, hraje svou roli vedle tolerance, akceptace a solidarity, též důslednost, umíněnost a trpělivost.

Rodina je nejdůležitějším faktorem, které ovlivňuje celkové zrání dítěte. Rodiče a ostatní nejbližší členové rodiny se stávají od jeho nejútlejšího věku terčem pozorování a bezděčného napodobování. Formování osobnosti bývá přímým odrazem kvality rodiny. Jestliže se dítěti nedostává potřebně zaměřené výchovné péče a výchovných vzorů, jedná se

³ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence, 1.vyd. Praha: Portál, 2003,340s., ISBN 80-7178-771-X, str.82

⁴ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence, 1.vyd. Praha: Portál, 2003,340s., ISBN 80-7178-771-X, str.83

zpravidla o výchovné zanedbání. Výchovně zanedbané děti bývají zejména děti primitivních rodičů s nízkou kulturní úrovní, ale někdy i paradoxně děti v rodinách s vysokou socioekonomickou úrovní, kde však rodiče na děti nemají čas. Rodina však může působit na venek jako harmonický akceschopný celek. Skryté nebo zjevné poruchy rodinné atmosféry mohou nesprávně zaměřit nesprávný vývoj osobnosti, které se většinou nedostávají potřebné a pobízející vlivy, takže její citové rozpoložení je velmi vratké. Upevňují se pouze přebrané většinou nepříznivé vzorce chování. Rodina, jejíž vztahová atmosféra je nedostatečná, místo aby dítě připoutala, vyžene je do jiných společenství a to do zmiňovaných vrstevnických part.

Rodina, která není schopna zajistit normální vývoj dítěte je považována za dysfunkční rodinu. V dysfunkční rodině existují napjaté vztahy mezi partnery, které narušují rodinné klima, respektive rodinnou soudržnost, bez níž je úspěšná výchova velmi problematická. Narušené vztahy mezi rodiči, provázené častými hádkami, končí stále častěji rozvodem, který bývá v duševním dozrávání dítěte závažným patogenním činitelem, který se projevuje v období pubescence a adolescence.

Děti z dysfunkčních rodin se často potýkají s pocity psychické deprivace. Rodiče se jim nevěnují, tak jak by měli a nesledují důsledně náplň volného času svých dětí. Při řešení obtížných situací tyto děti poměrně často selhávají a mnozí se v důsledku toho obracejí k alkoholu či drogám. „Děti vychovávané jen jedním z rodičů mají podle mezinárodních srovnávacích studií, jež jsou dnes k dispozici, o něco horší výsledky ve škole, víc zdravotních a psychických problémů a také více střetů se zákonem, než děti ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči. Přítomnost otce v rodině soudobý výzkum ukazuje jako faktor, který brání delikvenci syna. Chlapci žijící ve společné domácnosti s vlastním otcem mají významně menší sklon přestupovat meze zákona než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem.“⁵

2.1. Rodinná síť a její koncepce sociální skutečnosti

Mluví-li se o rodině, máme sklon si ji představovat jako tzv. úplnou nukleární rodinu – otec, matka, děti, ale opak je pravdou. Statistiky dokazují, že se procenta zvyšují co do počtu rodin neúplných tzv, že chybí jeden z rodičů. „Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí. Toto

⁵ MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. Mládež a delikvence, 1.vyd. Praha: Portál, 2003,340s, ISBN 80-7178-771-X, str.40

spojení se nazývá sociální síť rodiny. Sociální síť rodiny je koalice rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě jiní nepřibuzní lidé (přátelé, známí...). Představa rodiny o sociálním okolí je propojena s představou o místě, na kterém rodina žije. Pro tuto komplexní představu se užívá termín mapa. Mapa určuje, kdo a kam může chodit, kdo má být jak zapojen do místní komunity a do činností institucí, která místa jsou nebezpečná, na kterých místech by bylo dobře nebýt viděn, na kterých místech a při kterých příležitostech je naopak žádoucí být viděn atd.⁶

2.2. Úlohy a cíle rodiny ve výchově

Otázky rodinné výchovy se staly předmětem pedagogické teorie. V zákoně o rodině se píše, že rodiče jsou odpovědní za všestranný duševní a tělesný rozvoj dítěte. Dále, že mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem. Při výchově je povinen pomáhat i manžel. Pokud není otcem dítěte, ale žije ve společné domácnosti, tak práva a povinnosti mají oba. Vliv pro formování osobnosti dítěte mají první léta života. Co z člověka bude, záleží pouze na rodičích, co z něj udělají a to do pěti let jeho života, uvádí A.S. Makarenko (Kniha pro rodiče). „Rodinná výchova má formovat morálku dítěte, zejména vést je k ukázněnosti.“⁷ Dítě by se mělo účastnit rodinného hospodářství týkající se výdajů rodiny. Zejména proto, že dítě se učí k zodpovědnosti, poctivosti a k šetrnosti a také, aby si umělo vážit hodnoty peněz. Rodina má též významnou úlohu v pracovní výchově dítěte, ale i pohlavní výchově. Na dítě působí celková situace v rodině, chování rodičů. Makarenko zdůrazňuje, že rodič vychovává dítě v každém okamžiku, i když s ním není. Výchově dětí v rodině je potřeba věnovat dostatek času. Neočekává se, že rodič bude mít neustále své dítě na očích, musí mu dopřát volnost, ale měl by se zajímat co dítě zrovna dělá, kde je, s kým je, jaké lidi se kolem něj pohybují. Zahrnuje to určitou všímavost ze strany rodičů. „Na výchovu není potřeba mnoho času, nýbrž rozumné využití času.“ Podstata vychovatelské práce spočívá v organizaci rodiny jak rodičů, tak i dětí.

⁶ MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť, 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 121s, ISBN 80-901424-7-8, str.40

⁷ VORLÍČEK, CH. Úvod do teorie výchovy, 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 232s, ISBN 14-531-84, str 123

3. Výchovné defekty rodiny, jako vznik delikventního chování

Dysfunkce znamená určitou poruchu, defekt. Poruchou v rodině se rozumí, kdy rodina neplní své funkce. Ve vztahu k dítěti se jedná o poruchu funkce socializačně výchovnou.

Funkce rodiny:

- biologicko-reprodukční
- ekonomicko-zabezpečovací
- emocionální
- socializačně výchovná

Rozeznáváme rodiny dle kvality naplnění podle výše uvedených funkcí:

- funkční cca 85%
- problémové cca 12-13%
- dysfunkční cca 2%
- afunkční cca 0,5%

Diagnostika funkčnosti rodiny se dle p. Dunovského provádí dotazníkem funkčnosti rodiny (DFR).

Příčiny poruch rodiny:

- objektivní – na vůli rodičů nezávislé
- subjektivní – na vůli rodičů závislé
- smíšené

Důvody proč výchova v rodině nefunguje:

1. nemohou se postarat

Z důvodu úmrtí, výkon trestu, invalidita rodičů, nemoce, přírodní katastrofy, nezaměstnanost, rozvod, zbavení rodičovských práv... Matka ani otec nedokáží zabezpečit vývoj a poskytnout základní potřeby.

2. nechtějí se postarat

Jedná se o poruchu osobnosti člověka. Rodiče nejsou schopni zajistit plynulý vývoj dítěte, dochází k neplnění rodičovských povinností. Může se jednat o hostilní postoj k dítěti. Dítě se stává osiřelé a jeho domácí prostředí se pro něj stává ohrožující.

3. neumí se o dítě postarat

Jedná se převážně o adolescentní rodiče, nebo naopak rodiče staří, kteří nejsou schopni vyrovnat se zvláštními situacemi. Např. dítě narozené mimo manželství, dítě s postižením, dítě v náhradní rodinné péči... Neschopnost přijmout určité společenské normy.

4. rodiče, kteří se starají nadměrně o své dítě

Rodiny si často pořizují jen jedno dítě a rodiče na něj upírají snahy, zvyšují se nároky (navíc rodiče často starší). To vše vede k rozmazlování, nerespektování druhých a nepřipravenost na samostatný život.

5. týrání, ubližování, zneužívání

Dítěti je záměrně ubližováno ze strany rodičů, ale i širšího příbuzenstva. Rodiče čerpají uspokojení tím, že dítě fyzicky, psychicky i tělesně týrají. Cíleně vyvolávají v dítěti strach. Dále také dochází k sexuálnímu zneužívání zahrnující syndrom CAN.

3.1. Trendy v současných rodinách

- úbytek počet narozených dětí v rodině
- nárůst mladých párů, kteří zůstávají cíleně bezdětné
- přibývá bezdětných párů např. z důvodu neplodnosti
- dítě se odkládá na pozdější dobu např. z důvodu kariéry, ekonomické situace, špatné bytové poměry atd.
- spolužití bez sňatku
- vyšší podíl narozených dětí mimo manželské vztahy

- ubývá společné trávení volného času rodičů s dětmi, chronický nedostatek času s tím spojena nedůsledná výchova.

4. Dysfunkce rodiny

4.1. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN)

„Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí je v současnosti obecně souhrnně označováno anglosaskou zkratkou CAN (Child Abuse and Neglect). Syndrom CAN je obvykle definován jako poškození fyzického, psychického nebo sociálního stavu a vývoje dítěte, které vzniká v důsledku jakéhokoli nenáhodného jednání rodičů nebo jiné dospělé osoby a které je v dané společnosti a kultuře hodnoceno jako nepřijatelné.“⁸ Příznaky CAN vznikají následkem aktivního ubližování nebo nedostatečné péče. Každý případ špatného zacházení s dítětem, ať již ve smyslu aktivní agrese (týrání, zneužívání), nebo pasivního agresivního užívání (zanedbávání) má multifaktoriální etiologii a je výsledkem komplexního působení řady osobnostních, sociálních a kulturních faktorů. Ty jsou rozděleny do čtyř základních kategorií příčin násilí vůči dítěti:

1. přenos násilí
2. sociální stres
3. sociální izolace a nízké zapojení do občanského a komunitního života
4. struktura rodiny

4.2. Rizikové faktory syndromu CAN

„Rizikové faktory syndromu CAN můžeme rozdělit do pět skupin:

1. rizikové faktory na úrovni celospolečenské

(virtuální realita, rychlé společenské změny vyžadující neustálou adaptaci, rodina v novém kontextu, absence pozitivní vzorů ve škole, v komunikativních aktivitách)

2. rizikové faktory na úrovni individuálních predispozic dítěte

(genetická zátěž, biologické oslabení plodu v těhotenství, odchylky ve vývoji osobnosti dítěte, mentální retardace a zdravotní postižení)

⁸VORLÍČEK, CH. Úvod do teorie výchovy, 1.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 232s, ISBN 14-531-84, str 123

3. rizikové faktory na úrovni rodiny

(chybný výchovný systém, závislé chování rodiče/ů na alkoholu či drogách)

4. rizikové faktory na ekologické úrovni

(zhoršené životní prostředí)

5. rizikové faktory na kulturní úrovni

(klima ve společnosti, mýty, předsudky, negativní vzory dospělých)

Spouštěčem akutní agrese naplňující syndrom CAN bývají negativní životní události a negativní emoce např. strach, hněv, smutek a dlouhodobá frustrace.⁹

4.3. Následky syndromu CAN

Psychická deprivace

Jedná se o psychický stav, vzniklý následkem takových životních situacích, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.

Posttraumatická stresová porucha

Příznaky PTSD začínají většinou po období latence, která trvá zpravidla několik týdnů, ale maximálně šest měsíců. Projevuje se opakovaným znovuprožíváním traumatu ve vzpomínkách, snech. Zaplavující pocity, že se celá událost opakuje. Intenzivní pocity strachu, úzkosti při setkání s něčím, co původní zážitek může připomínat. Snaha vyhnout se myšlenkám nebo prožitkům, které se týkají inkriminované události. Snížený zájem o věci, které pro člověka byly dříve důležité, např. koníčky. Dále se jedná o psychosomatické projevy jako např. poruchy spánku, iritabilita, poruchy pozornosti, nadměrná živost...

Transgenerační přenos

„Je definován jako proces, následkem, kterého se vědomě nebo neúmyslně přenášejí vzorce

⁹ KOLEKTIV AUTORU, Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém, 1.vyd. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, o. p. s., 2007, 236 str., ISBN 978-80-86684-47-5, str 75-76

chování do další generace.“ Jedná se tedy o to, že dítě vyrůstající v rodině přebírá kladné nebo záporné vzorce chování a ty později, často nevědomě, uplatňuje ve své rodině. Pokud je dítě týráno, zneužíváno či zanedbáváno, existuje pravděpodobnost, že i ono bude své děti vychovávat nevhodným způsobem.

4.4. Prevence syndromu CAN

Týrané, zneužívané, zanedbávané dítě často volá o pomoc, většinou nepřímo. Ale na jejich vzhledu a vztazích by člověka mělo něco upoutat. Důležité je mít otevřené oči a být vnímavý vůči okolí. Tyto děti bývají často plaché, nápadně tiché, nebo velmi agresivní, přehnaně bojácné apod... Upozornit by měly zvláštní fraktury, podvýživa, podlitiny, popáleniny. Oči dokořán by měli mít zejména lidé, kteří pracují s dětmi a to učitelé, lékaři, ostatní členové rodiny, sousedi apod... Co můžeme udělat my? Určitě dívat se kolem sebe, nebýt lhostejní, když nás někdo volá o pomoc. A důležité je, vždy veškerá podezření týkající se týrání, zanedbávání či zneužívání, okamžitě nahlásit, a to na policii a nebo na úřad sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD).

4.5. Rozvod

Dříve byl rozvod manželů ojedinělou záležitostí, bohužel dnes tomu tak není. Počet rozvodů v dnešní společnosti ohromně stoupl. I přesto, že se zdá být rozvod jednoduchou záležitostí opak je pravdou. Kladu si otázky, kdo nejvíc trpí rozvodem? Berou rodiče ohled na své děti?

Ráda bych napsala pár slov na toto téma týkající se dnešní moderní doby. Manželství je uzavíráno na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé společenství, jehož hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí. Manželství prochází různými stádii. První nespokojenosti se objevují už rok po svatbě. Zprvu se myšlenky na rozvod tají, ale později se mohou stát součástí výhrůžek.

V dnešní době se každé druhé manželství rozpadá. Rozvod se netýká samotných rodičů, ale i jejich dětí.

Dá se hovořit o třech stádiích rodinné krize:

1. nesoulad mezi manželi

Vzniká z více či méně podstatných rozporů, kdy partneři nenacházejí vhodné kompromisy a způsoby jak řešit problémy.

2. rozvrat

Jedná se o podstatnější postižení některé ze základních rodinných funkcí a to emoční, ekonomickou, výchovnou.

3. rozvod

Je právní ukončení manželského vztahu. Je podán návrh na rozvod, proběhne rozvodové řízení a do celé záležitosti vstupují soudy, oddělení péče pro dítě.

Je nutné si uvědomit, že vedle rodin, které se rozvedly existuje značný počet nezjistitelných rodin, které žijí v rodinném rozvratu a z nejrůznějších důvodů nepožádají o rozvod.

Rodinným rozvratem, rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj dítěte. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Rodiče si musí uvědomit, že dítě je vystavováno psychické zátěži. Nejedná se o důsledky, které by se projevovaly okamžitě, ale třeba až v období puberty či na začátku dospělosti. Bohužel je obecně známo, že dítě je jakýmsi prostředníkem rodičů, přes kterého si vyřizují své účty.

Často dochází ke špatné školní výkonnosti u dítěte. Je to dáno tím, že v důsledku trvalého stresu se objevuje v dítěti stále více napětí a úzkosti. Dítě je za svůj špatný školní prospěch trestáno a rodiče si navzájem vyčítají, že špatný školní prospěch je důsledek nesprávné výchovy jednoho či druhého. Dítě ztrácí zájem o školu, protože se mu stává zdrojem utrpení.

Dítě je dále stresováno příchodem nového partnera matky či partnerky otce. Dále negativně na dítě působí, když matka se svěřuje např. předškolnímu dítěti, jak je nešťastná a žádá od dítěte pochopení a útěchu. A také očekává, že dítě jí vynahradí lásku a více ji bude

milovat. Dle mého názoru se jedná o nezdravé upnutí na dítě, které se může odrazit negativním dopadem např. v pozdějším věku.

Dále bych chtěla zmínit, že veškeré stresové situace, kterým je dítě v průběhu rodinného rozvratu a rozvodu rodičů vystaveno, mohou vést nejen k poruchám vývoje osobnosti dítěte, ale i k různým psychopatologickým obrazům. To, že děti jsou vystaveny rozvratu rodiny a rozvodu rodičů velmi často v období předškolním, je způsobeno mimo jiné tím, že do manželství vstupují čím dál více mladých dvojic, které se zhruba po pěti letech rozvádějí. Tento fenomén souvisí s řadou okolností. Např. mladý člověk chce založit vlastní rodinu, aby sám unikl z rozvrácené rodiny. Dalším příkladem je třeba gravidita partnerky, mnohdy neplánovaná.

Výzkumy dokazují, že se většina rodičů dopouští opakovaně stejných chyb, které zhoršují ve svých důsledcích psychický stav dítěte.

Pár pravidel pro rodiče:

- **nepodceňovat vnímavost dítěte vůči rozvodu**

Rodiče si často myslí, že se rozvod jejich dětí nikterak nedotknul, ale opak je pravdou. Rozvod se dotýká dítěte vždy!! Dítě je vnímavější vůči tomu, co se v rodině děje, než si dospělí jsou ochotni připustit.

- **zachovat si vědomí rodičovství**

Znamená zachovat si vědomí rodičovských úkolů a povinností. Rodičovství nemůžeme zrušit. Být rodičem, to nese s sebou velkou odpovědnost a ne každý to zvládne. V podvědomí rodičů stále přetrvává představa, že dítě musí mít více rádo toho, kdo mu působí více příjemností.

- **dítěti nic nezatajovat**

Rozvod je životní krizí a je přirozené, že se snažíme děti ušetřit toho, co sami prožíváme. Dítě by mělo vědět o tom, co se v rodině děje. Mělo by být informováno, aby si

dovedlo věci vysvětlit. Jaké informace a kdy je dítěti podat, to se nedá předepsat. To musí rodič odhadnout podle toho, jak své dítě zná a jaké jsou okolnosti rozvodu.

„Když děti čelí bolesti z rozchodu rodičů, reagují stejně jako na kteroukoli jinou bolestnou událost. Na počátku převládá pocit, že jejich svět se hroutlí, zažívají úzkost, strach z budoucnosti. Jejich zármutek nad ztrátou rodiny je obvykle doprovázen strachem o rodiče, kteří jsou v tíživé situaci, a zmatkem z toho, že jejich loajalita k oběma rodičům vyvolává problémy. Předškolní děti v takové situaci vyžadují více pozornosti, vynucují si ji např. pláčem, také mohou zapomenout již naučené dovednosti, jako je správné stolování, či vývojové dovednosti, např. dodržování osobní hygieny. Pro děti je obtížné pochopit složitou situaci a často se snaží rodiče opět dát dohromady.“¹⁰

„V souvislosti s rozvody se podtrhuje nevýhodná pozice otců, kteří jsou „vyšachováni“ z rodiny. Nové práce ukázaly, že pro některé otce rozvod představoval impuls, po kterém se o své dítě začali zajímat více než před ním, a objevili v sobě kromě tradičně daného kulturního stereotypu výkonného muže i stránku pečující, citlivou, tradičně ženskou.“¹¹(P. Vodák (1967))

5. Historie náhradní rodinné péče

Náhradní rodinná péče se v České republice uskutečňuje ve třech právních režimech: adopcí (tj. osvojením), pěstounskou péčí nebo poručnickou péčí. Umístování dětí do náhradní rodinné péče je u nás možné teprve od roku 1963, kdy byl vydán zákon o rodině, která se tímto znovu uvedla na první místo mezi výchovnými institucemi. Vývoj adopce sleduje vývoj kultury v evropské společnosti a její postupnou humanizaci. „P. Vodák (1967) jej dělí do několika fází. Starý Řím představuje fázi první. Prioritní je zájem osvojitele. Adopce se praktikuje ve vyšších společenských kruzích, a to především k zajištění kontinuity rodového jména a majetku. Středověk a novověk až do konce 18. století představuje fázi druhou. Křesťanství vneslo do postoje k dětem zásadní obrat. Formálně však adoptuje děti jen šlechta, hledá se patřičný společenský status pro levobočky v panovnických rodinách, bohatí bezdětní manželé hledí svému rodu zajistit adopcí kontinuitu jména a majetku nebo hledají náhradu za vlastní zemřelé děti apod. První zprávy o útulku pro opuštěné děti jsou z Konstantinopole z r. 335. První nalezinec byl zřízen v Miláně v r. 787. Doba osvícenství a století následující

¹⁰ JULIAN ELLIOTT, MAURICE PLACE, *Dítě v nesnázích*, 1.vyd. Praha: Grada, 2002, 208, ISBN 80-247-0182-0, str 101

¹¹ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*, 1.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, 121s, ISBN 80-901424-7-8, str.110

představují fázi třetí. Nalezince se stávají obecnou potřebou. Jsou jedním z logických projevů nastupujícího racionalismu ve filozofii, v ekonomice a konečně i v sociální politice té doby. Vídeňský nalezinec byl založen v r. 1784 a pražský za pět let potom, a to pod patronací císaře Josefa II. Přešla Velká francouzská revoluce, vznikly Spojené státy americké a vyhlásily svou demokratickou ústavu.

Mluví se o právech člověka, dokonce „přirozeném právu“, o rovnosti před zákonem apod. Evropou se šíří myšlenky Rousseauovy a Pestalozziho, jsou vkládány do ideových základů nově vznikajících sirotčinců. Ty představují pokročilejší formu ústavní péče o dítě, než jsou nalezince. Důraz se přitom přesouvá ze záchrany života dítěte na jeho výchovu. Na výchovu řádnou, zdravou, přírodní, pracovní, společnosti k užitku. Období první republiky je pokládáno za čtvrtou fázi historie adopce. Ke slovu přichází pedagogika, psychologie a ovšem i dětské lékařství, rozvíjí se interdisciplinární věda o dítěti, tzv. pedologie (jejím představitelem je profesor pedagogiky Cyril Stejskal). Výchova dětí se „demokratizuje“. Kromě zájmu osvojitelů se začíná klást větší důraz na blaho dítěte. Ochrana dítěte se v nové republice stává i jakýmsi nepsaným celonárodním programem. Pátou fází je doba po II. světové válce. U nás byla preferovaná výchova kolektivní a potlačována výchova rodinná. Zákonem o rodině z r. 1963 byla rodina znovu uvedena na první místo mezi výchovnými institucemi, otevřela se nová perspektiva adopci a pak i pěstounské péči a dalším formám náhradní rodinné péče o dítě.“

5.1. Právní podmínky osvojení v minulosti

Podstatným rysem v právních ustanovení o adopci byla podmínka věku. V rakouském právu podle obecného zákoníku občanského z r. 1811 muselo být osvojiteli nejméně 50 let a nesměl mít vlastní děti. Teprve novela občanského zákoníku z r. 1914 snížila tuto hranici na 40 let. Původně osvojitelem mohl být pouze muž, teprve později bylo připuštěno osvojení ženou. Věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem nesměl být nižší než 18 let. Až do r. 1928 platilo v českých zemích právo rakouské, na Slovensku právo uherské. V oblasti dědického práva byly dítěti zachovány vztahy k původní rodině. Majetkové poměry byly upravovány adopční smlouvou. Zákonem z r. 1963 se přeneslo těžiště zájmu z adoptivních rodičů na adoptované dítě. V obou způsobech osvojení, tj při osvojení zrušitelném stejně jako při

osvojení nezrušitelném, vzniká mezi osvojeným dítětem a osvojitelem vztah jako mezi pokrevními rodiči a jejich dětmi. Příbuzní osvojitelů se stávají příbuznými dítěte.

5.2. Historie pěstounské péče

Za předchůdce placené pěstounské péče lze považovat instituci kojných. Kojné a chůvy patřily mezi služebnictvo panovnických dvorů ve středověké Evropě, ale i mezi sloužící ve šlechtických sídlech a domácnostech bohatého městského patriciátu. V některých zemích bylo běžné, že rodina svěřovala své dítě na dva roky najaté kojné na venkově. Pak je zase přijímala zpět, pokud ovšem dítě přežilo.

5.3. Pěstounská péče o děti z nalezince

Nalezinec je vydržován zemským fondem. Z toho se platí následná pěstounská péče. Ze zemské porodnice přichází dítě do péče pěstounky osmého dne po narození. Pěstounka má být zdravá, pokud možno majetná a mravně zachovalá, což prokazuje vysvědčením. Plat pěstounky byl vzhledem k věku dítěte sestupný, nikoliv vzestupný. Každá pěstounka se musela podrobit lékařské prohlídce.

6. Organizace náhradní rodinné péče

Základní pojmy

Náhradní výchovná péče – forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině – nejčastější formou je ústavní péče.

Ústavní výchova – forma péče o děti, které nemohou být ze závažných důvodů vychovávány ve vlastní rodině nebo jejichž výchova je vážně ohrožena nebo vážně narušena. Ústavní výchovu nařizuje soud.

Náhradní rodinná péče (dále NRP) – forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce) a pěstounská péče.

Kojenecký ústav, dětský domov – ústavní prostředí pro náhradní rodinnou výchovu dětí, které z různých důvodů nemohou být vychovávány v rodině.

Zvláštní škola internátní – zvláštní škola s celoročním pobytem.

Deprivace – nedostatečné uspokojování základních potřeb, a to jak potřeb biologických, tak i potřeb psychických,

Deprivované dítě – u dětí vyrůstajících v kolektivním zařízení jde většinou o psychické neuspokojení potřeby lásky a jistoty, případně opoždění v dalších oblastech vývoje.

Handicapované dítě – dítě, které je tělesně nebo duševně znevýhodněno vůči svým vrstevníkům.

Vývojové obtíže – potíže, které nepříznivě ovlivňují utváření osobnosti dítěte a souvisejí s jeho psychickým vývojem.

Zákonný zástupce dítěte – rodiče zastupují dítě při právních úkonech, ke kterým není plně způsobilé. Nezletilí mají způsobilost jen k takovým úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volné vyspělosti odpovídající jejich věku. Žádný z rodičů nemůže zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem nebo ke střetu zájmů dětí týchž rodičů. Nemůže-li dítě zastoupit žádný z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení nebo při určitém právním úkonu zastupovat. Tohoto opatrovníka zpravidla ustanoví orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Orgány sociálně-právní ochrany jsou - krajské úřady, obecní úřady, úřady obcí s rozšířenou působností, Ministerstvo práce a sociálních věcí, úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí v Brně.

6.1. Adopce (osvojení)

Právní vymezení nacházíme v zákonu o rodině č. 97/1963 Sb., Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za vlastní a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Osvojením vzniká mezi osvojitelem a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Zároveň dítě získává příjmení nových rodičů. Vztah mezi dítětem a příbuznými osvojitelů je tedy příbuzenský. Osvojit lze pouze dítě nezletilé. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce o dítě pečuje zcela na své náklady. Děti, které jsou nejčastěji umisťovány do osvojení jsou děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj a které je možné předat do náhradní rodinné péče především v raném věku, je-li vyřešen jejich právní vztah s původní rodinou. To se děje několika způsoby, zpravidla se k osvojení vyžaduje souhlas zákonného zástupce, a to i v případě, že rodič dítěte je nezletilý. Zákonnými zástupci

dítěte jsou většinou jeho rodiče, pokud nebyli zbaveni, či omezeni ve své rodičovské zodpovědnosti, nebo ve způsobilosti k právním úkonům, nebo pokud nezemřeli. „Osvojit lze pouze dítě tzv. právně volné. Možnost osvojení se týká jen dítěte, u něhož rodiče, zákonní zástupci podepsali písemný souhlas s tímto právním aktem, tedy se jej de facto z psychologického pohledu dobrovolně zříkají.“¹² Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom z rodičů, soud ustanoví dítěti opatrovníka, který bude dítě v řízení o osvojení zastupovat. Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu v případě, že po dobu šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě. Dále po dobu nejméně dvou měsíců od narození dítěte neprojevali o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v tom nebránila závažná překážka. O splnění těchto podmínek rozhoduje ke dni podání návrhu soud. Je-li dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu.

Zákon rozlišuje dva druhy adopce:

1. „Zrušitelná“ adopce, tj. adopce 1. stupně (prosté osvojení)

Je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu dítěte zůstávají uvedeni původní rodiče dítěte. Prosté osvojení lze zrušit. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou osvojením zanikají. Tento typ osvojení je využíván, v případě přijetí dítěte mladšího jednoho roku, neboť nezrušitelně osvojit lze pouze dítě staršího jednoho roku.

2. „Nezrušitelná“ adopce, tj. adopce 2.stupně

V praxi častěji využívána a od prosté adopce se odlišuje tím, že osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů. Toto osvojení nelze zrušit. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte nebo jedinec. Osvojení jedincem je podle zákona možné v případě, že je předpoklad, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. O osvojení rozhoduje soud.

¹² GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 144s, ISBN 978-80-247-1788-3, str.43.

Osvojení dětí do ciziny a z ciziny, tj. mezinárodní osvojení

Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala a přijala Haagská konference mezinárodního práva soukromého 29.5.1993. V České republice vstoupila tato úmluva v platnost 1.6.2000 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. U nás funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí v Brně.

6.2. Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů, jedinou hmotně právní podmínkou je zájem dítěte. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstouni mají právo rozhodovat o běžných věcech dítěte, k výkonu mimořádných záležitostí žádají souhlas rodičů, případně rozhodnutí za ně vydává soud. O svěřením dítěte do pěstounské péče rozhoduje soud. Pěstounská péče může být také zrušena v době jejího trvání, a to rozhodnutím soudu. Pěstounská péče zaniká dosažením zletilosti dítěte, tj. v jeho 18 letech. V případě svěřením dítěte do této péče není zásadně vyloučen styk původních rodičů s dítětem. Rozhodování o mimořádných otázkách např. vyřízení cestovního dokladu, volba povolání zůstává vyhrazeno pokrevním rodičům, pokud nejsou zbaveni rodičovských práv. Pěstoun tedy není zákonným zástupcem dítěte. Pěstounská péče je finančně podporována státem. Příslušnými dávkami. Děti, které jsou nejčastěji umisťovány do pěstounské péče jsou především děti sociálně osiřelé, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se především o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, děti starší, sourozenecké skupiny nebo děti jiného etnika. Patří jsem i skupina dětí, u kterých brání jejich svěřením do osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů.

Rozlišujeme dva typy pěstounské péče:

1. individuální

Individuální péče probíhá v běžném rodinném prostředí.

2. skupinová

V tzv. zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče nebo v SOS vesničkách.

Dávky pěstounské péče:

Hmotné nároky (dávky) pěstounské péče upravuje zákon č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

- **příspěvek na úhradu potřeb dítěte**

Výše tohoto příspěvku za měsíc činí u nezaopatřeného dítěte dvojnásobek životního minima na osobní potřeby dítěte. Při stanovení výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte se částka životního minima dítěte násobí, jde-li o dítě dlouhodobě nemocné, dlouhodobě zdravotně postižené, dlouhodobě těžce zdravotně postižené.

- **odměna pěstouna**

Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte a poté po dobu, po kterou má dítě svěřené do pěstounské péče nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše odměny pěstouna činí za kalendářní měsíc za každé dítě svěřené do pěstounské péče součin částky životního minima jednotlivce a koeficientu, dle zákona.

- **příspěvek na převzetí dítěte**

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče, příspěvek při převzetí dítěte, jde-li o totéž dítě, náleží jen jednou.

do 6 let

8 000 Kč

od 6 let do 15 let	9 000 Kč
od 15 let do 18 let	10 000 Kč

- **příspěvek na zakoupení motorového vozidla**

Nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla má pěstoun, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti včetně zletilých nezaopatřených dětí, nárok může uplatnit dle § 40, pokud zakoupil osobní motorové vozidlo nebo zajistil nezbytnou celkovou opravu osobního motorového vozidla a dále vozidlo nesmí používat pro výdělečnou činnost. Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70% pořizovací ceny osobního motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč.

Předpěstounská péče

Před rozhodnutím soudu o pěstounské péči může být dítě dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče budoucího pěstouna tzn. předpěstounská péče. Jestliže je dítě v ústavní výchově z rozhodnutí soudu, není ke svěření dítěte do předpěstounské péče třeba souhlasu rodiče. V ostatních případech je k předpěstounské péči třeba souhlasu rodičů, pokud jsou zákonnými zástupci dítěte. Po dobu trvání předpěstounské péče vzniká nárok na hmotné dávky stejně, tak jako u pěstounské péče.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče pro přechodnou dobu a to na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení. Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu by mělo být především: pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, podpořit je při uspokojivém překlenutí období rozhodování o jejich dalším osudu, usnadnění jim zvládnutí situace, když se ocitnou náhle mimo domov, poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů, diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dítěte.

Specifickými znaky pěstounské péče na přechodnou dobu v porovnání s ostatními ty NRP je: umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů, prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou, zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.

Poručenství

Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, a proto nejsou nositeli rodičovské zodpovědnosti. Pokud poručník péči o dítě osobně vykonává, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. Mezi poručníkem a dítětem ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti. Výchova dítěte, zastupování dítěte, správa majetku dítěte. Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho osobní sféry. Poručník podává soudu zprávy o osobě poručenice, v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci, týkající se dítěte, vyžaduje schválení soudem. „Jestliže je však dítě již starší (to platí především o mladším školním věku a výše) a přišlo do pěstounské rodiny poměrně nedávno, osvojení v tomto jeho vývojovém období může být již problematické. To platí zvláště tehdy, má-li již vytvořenou rodinnou identitu, živé a bohaté vzpomínky a zážitky ze života s biologickými rodiči nebo, pravidelné, dlouhodobější kontakty s nimi v rámci jejich návštěv.“¹³

6.3. Ústavní výchova

Je nařízena rozhodnutím soudu podle zákona o rodině v občansko-právním řízení a je určena pro nezletilce do 18 let věku s krátkodobým pobytem mimo rodinu nebo s nejasnou prognózou, anebo pro děti, které vyžadují speciální přístup. Můžeme volit – zpravidla dočasně – z některých kolektivních zařízení.

¹³ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 144s, ISBN 978-80-247-1788-3, str.52

Typy výchovných kolektivních zařízení:

1. kojenecké ústavy (0-1 rok)

2. dětské domovy (0-3 roky)

3. dětské domovy, diagnostické a výchovné ústavy, ústavy sociální péče a zvláštní dětská zařízení.

V oblasti ústavní péče v naší republice plní úkoly tři hlavní ústřední orgány státní

správy:

1. Ministerstvo zdravotnictví České republiky - zajišťuje péči o děti od narození do tří let v kojeneckých ústavech a dětských domovech od jednoho do tří let věku dítěte. Děti do jednoho roku bývají umisťovány do kojeneckých ústavů, od jednoho do tří let pak do dětských domovů.

2. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky - je zodpovědné za chod diagnostických ústavů, dětských domovů od tří let, dětských domovů se školou a výchovných ústavů pro děti a mládež.

3. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky - se stará o ústavy sociální péče pro výkon ústavní a ochranné výchovy dětí tělesně nebo mentálně postižených.

V ústavní péči není dítě svěřeno jednomu konkrétnímu vychovateli a osoby, které dítě vychovávají mají jen částečnou a nejasně vnímanou zodpovědnost za jeho výchovu a vývoj. Problém často spočívá především v častém střídání pečovatелů vůči dítěti. Dalším problémem je vytvoření trvalého citového vztahu dítěte k pečující osobě, protože dochází k častému střídání nejen pečovatелů, ale i ústavů. Pro vývoj dětí v kolektivní ústavní péči je relativní chudost podnětů oproti běžnému životu v rodině. Je prokázáno, že těmto dětem chybí například pocit kontinuity životního běhu, trvalosti mezilidských vztahů, pevné osobní identity, chybí jim modelové chování běžné v rodinné struktuře. Dalším vážným problémem je ukončení trvání ústavní péče ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobní zralosti. Období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí. Role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je velice důležitým a nelehkým

úkolem. Je proto nutná dobrá spolupráce a komunikace soudů, oddělení péče o dítě, kojeneckých ústavů, dětských domovů, psychologických poraden a dalších institucí, které hájí zájmy opuštěných dětí. Cílem jejich snažení by mělo být především zajistit opuštěným dětem život v prostředí, které se nejvíce rodině přibližuje a tím je rodina adoptivní či pěstounská.

7. Středisko náhradní rodinné péče

Vzniklo v roce 1994 jako občanské sdružení, které se snaží pomoci opuštěným dětem se zvláštními zdravotními a sociálními potřebami a novým náhradním rodinám.

Středisko náhradní rodinné péče rozvíjí a propaguje náhradní rodinnou péči u nás, vytváří nové koncepce péče o ohrožené děti, připomínkuje navrhované zákony v oblasti náhradní rodinné péče, spolupracuje s dalšími organizacemi a institucemi, které se starají o opuštěné děti, vyhledává náhradní rodiny pro opuštěné děti se speciálními zdravotními a sociálními potřebami, radí žadatelům o náhradní rodinnou péči, doprovází nové náhradní rodiny a poskytuje jim dlouhodobé psychosociální a právní poradenství, zkoumá aktuální problémy v oblasti náhradní rodinné péče, podílí se na mezinárodních projektech, připravuje vzdělávací kurzy a programy na volný čas pro děti a mládež vyrůstající mimo vlastní rodinu, připravují a vysílají dobrovolníky, kteří se starají o děti z domovů v jejich volném čase, připravují děti na jejich odchod do samostatného života - „Peníze pro život“ zábavnou formou seznamuje děti s běžným životem, který z domovů neznají.

8. Zprostředkování náhradní rodinné péče

Člověk, který se rozhodne přijmout opuštěné dítě, si vyzvedne na oddělení péče o rodinu a děti nebo sociálně-právní ochrany dětí formulář žádosti o přijetí dítěte do náhradní rodinné péče. V místě trvalého bydliště. K vyplněnému formuláři je potřeba přiložit další doklady např. doklad o státním občanství, o zdravotním stavu, o ekonomických poměrech apod. Po odevzdání vyjmenovaných dokladů na oddělení péče o dítě přichází na řadu sociální šetření v bytě žadatele nebo žadatelů. Šetření provádí sociální pracovnice příslušného úřadu. Sociální pracovnice zjišťuje, zda dítě bude mít vhodné životní podmínky. Napíše o tom zprávu, která se stává součástí spisu „Žádost o přijetí do NRP“ Do tohoto spisu dále přibude opis z evidence Rejstříku trestů, který si vyžádá Okresní úřad, dále písemný souhlas žadatelů s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je

oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování a také kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně uvedených údajů ve spisové dokumentaci, písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny, vyjádření žadatelů k osvojení dítěte z ciziny. Dokumentaci o žadateli podstupuje oddělení péče o dítě příslušného úřadu. Žadatelé jsou obvykle pozváni do Centra náhradní rodinné péče na psychologické posouzení, jehož cílem je zjistit vhodnost žadatelů z hlediska jejich osobních vlastností, jejich motivaci, jejich výchovné předpoklady, zda existuje dostatečný partnerský soulad zaručující v budoucnu dítěti harmonické výchovné prostředí. Po zpracování výsledků pozvou žadatele na doplňující pohovor. Psychologové vypracují zprávu s doporučením či zamítnutím uchazečů.

Před přijetím dítěte absolvují žadatelé přípravný kurz. Příprava má různé formy, od několikahodinových besed po víkendové bloky, ale obsah je stejný. Žadatelé jsou obvykle společně s dalšími seznamováni s problémy, které s osvojením dítěte souvisí, a s jejich možným řešením. Když je zpráva vyhotovena a žadatelé doporučení, nastává doba čekání. Čekací doba je zhruba dva roky.

Vybraným žadatelům předává výzvu k převzetí dítěte sociální pracovnice. Žadatelé se dozví úplné informace o dítěti např. zdravotní stav dítěte, psychický stav, o rodině dítě a sociálně-právních otázkách. Dítě se osvojitelům nedává hned domů. Závisí to na situaci, věku dítěte, připravenosti dítěte i rodičů. Odklad je určen k tomu, aby žadatelé měli po výzvě k převzetí čas se vzpamatovat a připravit sebe i vše potřebné. Po převzetí dítěte následuje tříměsíční před adopční nebo před pěstounská péče, ve které se žadatel pokouší s dítětem sžít. Je zván s dítětem k pediatrovi nebo psychologovi na kontrolu, jak dítě prospívá. V této době je možné žadatelům dítě odebrat nebo samotnými žadateli vrátit. Po tříměsíční před adopční péči následuje soudní jednání buď o osvojení nebo o pěstounskou péči.

9. Psychologická diagnostika v oblasti náhradní rodinné péče

9.1. Základní principy a postupy

Cílem psychologického vyšetření žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče není jen vyloučení závažné psychopatologie, jako jsou psychotická onemocnění, těžké neurózy, sexuální aberace či poruchy osobnosti. Poradenští psychologové by měli být schopni

zaměřit se také na otázky „nepatologické“ osobnostní výbavy žadatelů, zejména na vlastnosti a dovednosti. Cílem psychologického vyšetření by potom nemělo být komplexní zhodnocení předpokladů žadatelů pro výkon náhradní rodinné péče. V případě doporučujícího výroku také odborné zhodnocení, pro jaké dítě by z hlediska jeho charakteristik, nároků a potřeb byli daní žadatelé nejvhodnější. „I zde totiž dodržujeme zásadu, že nehledáme dítě pro žadatele, na jejich zakázku, ale naopak – snažíme se konkrétnímu dítěti najít nejvhodnější náhradní rodiče.“¹⁴ Psychologické vyšetření nelze odbýt půlhodinovým rozhovorem se žadateli. Je třeba provést komplexní vyšetření zabírající 8 až 10 hodin a skládající se bezpodmínečně z metod klinických, ale i z testových technik.

Úvodní, seznamovací setkání obnáší zhruba 60 až 90 minutový rozhovor psychologa se žadateli. V případě partnerské dvojice je rozhovor veden s oběma partnery zároveň. Obsahem rozhovoru je především vzájemné seznámení a ujasnění si představ, možností a požadavků na obou stranách. Žadatele jsou obvykle seznámeni s obsahem a harmonogramem celého správního řízení včetně psychologického posouzení, jsou informováni o průměrných čekacích dobách na zprostředkování náhradní rodinné péče. Důležitou součástí úvodního pohovoru se žadateli je diskuze o charakteristikách požadovaného dítěte. „Často je však nutné žadatelé v diskuzi o konkrétních charakteristikách požadovaného dítěte poněkud povzbuzovat a aktivně se ptát, protože mnozí z nich ještě stále přicházejí s domněnkou, že svoji představu stačí vykreslit jen ve velice hrubých obrysech, pouze vágně, protože v konečné fázi jim bude ukázáno hned několik dětí naráz, a oni že si prostě vyberou to „nej“. Další, i když méně početná skupina žadatelů nechce své požadavky na dítě konkrétněji vymezovat z jakýchsi etických zábran. Má pocit, že takový postup připomíná „přebírání housek na krámě“ a poněkud se vzdaluje ochraně lidské důstojnosti dítěte i žadatelů samotných.“¹⁵ První část psychologického vyšetření by se měla skládat především z použití testových metod, zejména osobnostních dotazníků, které je možné doplnit i o některou z projektivních technik. Dále osobní dotazník, který má psychologům osvětlit všechny podstatné skutečnosti z dosavadního života žadatelů stejně jako jejich zkušenosti, názory a postoje k žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče. Tento dotazník posléze v druhé části vyšetření slouží jako jakýsi „rozhovorový list“, tedy předloha pro cílený, částečně strukturovaný rozhovor, kdy se stručné odpovědi z dotazníku mohou rozebrat, vysvětlit, doplnit.

¹⁴ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 144s, ISBN 978-80-247-1788-3, str.98.

¹⁵ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 144s, ISBN 978-80-247-1788-3, str.99.

„Testová“ část vyšetření trvá 4 až 5 hodin, a to včetně krátkého aktualizačního pohovoru na úvod. V případech, kdy o zprostředkování náhradní rodinné péče usilují žadatelé, kteří již založili rodinu, ať již prostřednictvím dětí vlastních, nebo realizované náhradní rodinnou péčí, je třeba posoudit tuto rodinu jako celek. V rámci tohoto vyšetření se psychologové zaměřují také na orientační psychologické posouzení všech stávajících dětí v rodině. Při odborném posouzení dítěte/děti v rámci poradenství v oblasti náhradní rodinné péče se především psychologové zaměřují na jeho „interakčně-dynamické“ charakteristiky, z jejichž rozboru se pak může usuzovat osobnostní rysy a stupeň zralosti dítěte. Přínosná klinická metoda poznávání dítěte je rozbor výtvorů. jedná se především o kresby, skládky, výtvary z korálků, stavebnicové výtvary apod.

9.2. Psychodiagnostické nástroje

Psychodiagnostické nástroje jsou v poradenství náhradní rodinné péče dobře využitelné, ale také zajímavé, a to především svou moderní metodologickou konstrukcí a nezvyklým, novým úhlem pohledu.

TCI – Cloningerův dotazník temperamentu a charakteru

„Autorem tohoto diagnostického nástroje z roku 1994 je C. Robert Cloninger – profesor psychiatrie. Podle autora jsou temperament a charakter měřitelné dimenze a umožňují posoudit rozdíly mezi jednotlivými lidmi. Cloninger říká, že osobnost se dá vymezit pomocí čtyř ortogonálních dimenzí, které lze označit jako temperamentové. Oproti tomu tři charakterové dimenze jsou dle této teorie konstituovány zejména během ontogeneze, jsou ovlivňovány vědomým učením a závislé na individuálních hodnotách a cílech. Jaký diagnostický význam mohou mít jednotlivé dimenze osobnosti zjišťované prostřednictvím TCI, konkrétně v oblasti posuzování psychických předpokladů žadatele o náhradní rodinnou péči.

U temperamentové dimenze Novelty seeking (NS – „Vyhledávání nového“)

se jedná o hereditárně podmíněnou tendenci bouřlivě, dynamicky reagovat na nové podněty a přímo je vyhledávat. Studiemi bylo zjištěno, že NS je nezávislé na náladě a úzkosti, pozitivně koreluje s agresivitou, kriminalitou, alkoholismem a extravertí.

Temperamentová dimenze Harm avoidance (HA – „Vyhýbání se nebezpečí“)

Je vrozená základna útlumu nebo změny v chování projevující se jako pesimistické obavy v anticipaci budoucích problémů, pasivně vyhýbavé chování, strach z nejistoty, nedůvěřivost, ostych před cizími lidmi, tendence cíleně se vyhýbat frustraci a rychlá unavitelnost. HA je ovlivňováno depresí, úzkostí. Osoby skórující vysoce v HA mohou mít sklony k bojácnosti, bývají utlumení, plaší, pesimističtí, náladoví. Nízké skóre HA hovoří pro důvěřivost, uvolněnost, optimismus, energičnost a podnikavost.

Třetí temperamentovou dimenzí postulovanou Cloningerem je Reward dependence (RD – „Závislost na odměně“)

Jedná se o rozměr sociálně citlivého chování, závislosti na podpoře druhých a sociálních vazbách. Hovoříme zde o vrozené tendenci reagovat intenzivně na sociálně odměňující podněty, vykazovat chování, které je spojeno s odměnou a kontrastuje s potrestáním. RD je závislá na míře sociální uzavřenosti, koreluje s extravertí a empatií. Osoby skórující nadprůměrně v RD lze popsat jako dychtivé pomáhat a zalíbit se druhým, vytrvalé, vřelé, citlivé k sociálním podnětům a osobním problémům, ale schopné oddálit požitky s očekáváním odměny. U těchto lidí se častěji setkáváme s tzv. „neschopností říkat ne“, odmítat kdykoli komukoli pomoci. Osoby skórující v RD podprůměrně se vyznačují sociální odtazitostí, emočním chladem, určitou tvrdostí, nezávislostí a poměrně velkou samostatností, nenechávají se příliš ovlivňovat druhými.

Temperamentová dimenze Persistence (PE – „Odolnost“)

Představuje dimenzi odolnosti, vytrvalosti, píle, cílevědomosti a frustrační tolerance. Lidé dosahující na této škále vysokých hodnot se neradi a nesnadno vzdávají, dobře odolávají frustraci, kterou vnímají spíše jako výzvu. Poměrně úspěšně také vzdorují únavě, lépe snášejí

kritiku, sami na sebe však bývají přísní. Při dosahování cílů jsou to zarputilí „bojovníci“, mívají silný „tah na branku“. Osoby s extrémním skóre však mohou být prací pohlceny až příliš, případně vykazují nepřiměřeně vysoké cíle, pro které by se pravděpodobně mohli jen v omezené, nedostatečné míře věnovat rodině a přijatému dítěti. Osoby s podprůměrnými hodnotami PE jsou charakterizovány jako lhostejné, líné, nedbalé, snadno se vzdávající při frustraci a kritice. Jsou spokojeni s tím, čeho dosáhli, nekladou si vyšší cíle. Snadno přistupují na kompromis.

Charakterová dimenze Self-directedness (SD – „Cílesměrnost“)

je hlavní determinantou přítomnosti nebo nepřítomnosti poruchy osobnosti a má velký klinický význam. Jde o schopnost kontrolovat, regulovat a adaptovat chování vzhledem k situaci a individuálně vymezeným cílům a hodnotám. Člověk s vyššími hodnotami SD by měl být zralý, výkonný, sebeorganizovaný, s adekvátním sebehodnocením, schopný přijímat sám sebe se všemi přednostmi i chybami. Na druhém pólu stojí nezralé osoby s nízkým sebehodnocením, které ze svých neúspěchů a potíží obviňují ostatní, jsou nejisté svoji identitou a zaměřením, jednají často nevynalézavě. U dětí přicházejících do náhradní rodinné péče bývá tato sebejistota a osobní i sociální identita již v raném věku zpravidla narušena.

Další charakterovou dimenzí postulovanou Cloningerem je Cooperativeness (CO – „Spolupráce“)

Dimenze je důležitá především z hlediska sociálního, zejména pak při kolektivní činnosti. Sám autor (podle Preisse a Kloseho, 2001) uvádí, že CO je poněkud vyšší u žen, standardizované normy pro tuto dimenzi však přesto uvádí pro obě pohlaví najednou. Kooperativní lidé se vyznačují sociální tolerancí, citlivostí, ochotou pomoci, jsou přístupní skupinové spolupráci, ochotni se obětovat pro dobro druhých, uznávají společenská pravidla, umějí odpouštět. Nekooperativní osoby jsou typické sociální intolerancí, nezájmem o druhé a jejich potřeby, malou ochotou pomoci, pomstychtivostí. Charakterová dimenze Self-transcendence (ST – „Sebepřesažení“). Jedná se o dimenzi „smyslu života“. Osoby s vysokými hodnotami ST jsou označovány jako skromné, trpělivé, tvořivé, se vtahem k umění, duchovní a naplněné. Osoby s nízkým skóre mají tendenci být pyšné, netrpělivé, jsou bez představitosti, neoceňující umění, nenaplněné, materialisticky orientované. Tato škála je pro diagnostiku žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče přínosná proto, že s její pomocí

můžeme posuzovat míru určité existenciální frustrace žadatelů v důsledku problémů s početím a zplozením vlastního potomka a odhadnout, zda a jakým způsobem jsou do budoucna schopni se vyrovnat s případnou celoživotní bezdětností. Žadatelé o zprostředkování náhradní rodinné péče by proto měli mít vytvořenou alespoň hrubou představu o další náplni a smysluplném směřování svého života i v případě, že se realizace osvojení či pěstounské péče nedočkají.

Dotazník PROS – profil osobnosti

Autorem tohoto dotazníku je slovenský psycholog Andrej Stančák, který při jeho zpracování vycházel z diagnostického instrumentu W. Sanockého (Diagnostyczny Kwestionariusz Osobowosci) a doplnil ho původními slovenskými položkami.¹⁶

Dotazník PROS obsahuje 97 položek pro ženy a 98 položek pro muže.

10. Nevlastní rodičovství

10.1. O maceše zlé a nepřejícím otčímovi

V odborné terminologii ani v lidovém jazyce není samostatné označení pro „nevlastní“ děti a „nevlastní rodiny“. Slovo „ne-vlastní“ je jen negací „vlastního“, jež v tomto případě znamená něco přirozeného, pravého, žádoucího. „Nevlastní“ pak logicky znamená něco nepravého, nepřirozeného, nežádoucího. Je to označení ponižující, znehodnocující. „Pro nevlastní matku má čeština slovo „macecha“, pro nevlastního otce slovo „otčím“ v obou případech s významem hanlivým. V lidovém podání, od pohádek až po baladické příběhy, je macecha dokonce synonymem všeho zlého, zatímco vlastní matka je povýšena na bytost andělskou, svatou, zázračnou“. Slovo „otčím“ se ostatně ani příliš neujalo a dnes působí víceméně archaicky a knižně.

¹⁶ GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 144s, ISBN 978-80-247-1788-3, str.114

10.2. Rodičovství biologické a psychologické

„Člověk patří k těm nemnohým druhům pozemských živočichů, kteří jsou schopni přijímat za vlastní opuštěná mláďata svého druhu. Existují v nás nepochybně vedle biologických potřeb i síly psychické a společenské, které podmiňují touhu po dětech, přičemž tato touha, je-li velmi silná a je-li dlouho neuspokojována, může nakonec vést k přijetí „cizího“ dítěte. Spolu s rodičovstvím biologickým je tu tedy i rodičovství psychologické. Výslovně říkáme „spolu“, neboť jedno s druhým rozhodně nemusí být v protikladu, nýbrž zpravidla, tj. v tak zvané normální rodině s dětmi, působí souhlasně a jedno druhé posiluje či umocňuje“. Na druhé straně však dobře známe i případy, kdy toto pravidlo neplatí. Jsou rodiče, kteří své vlastní dítě opouštějí, a jsou naopak lidé, kteří vlastní děti nemají a cizí dítě si osvojí neboli adoptují.“¹⁷ O psychickém přijetí dítěte rozhodují tzv. „rodičovské postoje“. Postoje k vlastnímu dítěti nevznikají těhotenstvím nebo porodem dítěte, ale vytvářejí se celým předchozím životem – od časného dětství do dospělosti. Stavebními kameny jsou zkušenosti s vlastními rodiči, zážitky z vlastní rodiny, je to i poznání rodinné funkce otcovské a mateřské, styk s druhými dětmi ve školce pak ve škole, vlastní probuzená sexualita, poznání mužské a ženské role v životě, zamilování a výhled na vlastní mateřství a otcovství. Pak teprve přichází naplnění této přípravy následným soužitím s vlastními dětmi. Nebo i nevlastními. Dítě musí být rodinou psychicky přijato, aby se mezi nimi a dítětem mohl rozvíjet vzájemný pozitivní citový vztah.

10.3. Cizí dítě

„Každé dítě získává polovinu genetické výbavy po vlastním otci a polovinu po vlastní matce.“¹⁸ Problém je v tom, že nikdy ani předem, ani potom nevíme, jak jsou zlomky dědičného vkladu v určitém konkrétním dítěti namíchány. „Jde-li však o naše vlastní dítě, jsou nám naše vlastní charakteristiky víceméně dobře známy, takže ani dědičně předávané znaky našeho dítěte nebudou pro nás patrně žádným velkým překvapením.“¹⁹ Dítě je zkrátka

¹⁷ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.. Nevlastní rodiče a nevlastní děti, 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 144s, ISBN 80-7169-897-0, str.65

¹⁸ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.. Nevlastní rodiče a nevlastní děti, 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 144s, ISBN 80-7169-897-0, str.67

¹⁹ MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.. Nevlastní rodiče a nevlastní děti, 1. vyd. Praha: Grada, 1999, 144s, ISBN 80-7169-897-0, str.67

do určité míry po nás, tudíž můžeme lépe rozumět jeho nadání, temperamentu, sklonům, postojům a vlastnostem. Jsou však případy, kdy toto základní porozumění je dítěti ztíženo.

Zejména:

- **„vychovatelé v dětských domovech** – mají cestu k porozumění dítěti zřejmě nejobtížnější. Nemají k dítěti žádný genetický vztah, a pokud jde o vztah citový, je patrně jen velmi povrchní. Jsou profesionálními vykonavateli výchovné péče.
- **adoptivní rodiče neboli osvojitelé** – přijímají za své dítě, které je geneticky zcela „cizí“. Mají k němu zpravidla vřelý rodičovský vztah, byť ne geneticky podmíněný.
- **pěstouni** – přijímají dítě do výchovné péče, nikoli však plně za své, takže mají k němu poněkud volnější citové pouto. Ale pokud jde o porozumění jeho individualitě, jsou na tom stejně jako osvojitelé.
- **nevlastní otec a nevlastní matka** – nemají s dítětem geneticky nic společného, znají však svého nového manželského partnera čili vlastního rodiče dítěte. Mohou tedy přinejmenším porozumět tomu, co má toto dítě jako genetický vklad po onom známém rodiči.
- **prarodiče** – kteří přijímají dítě do výchovné péče, ať již legálně jako pěstouni nebo jen na základě dohody s rodiči, jsou svým dílem účastni na genetickém vkladu tohoto dítěte. Z vychovatelského hlediska jsou ovšem v nevýhodě v důsledku svého věku a všech okolností, které jsou s tím spojeny.
- **vlastní rodiče** – mají ovšem nejsnazší cestu k porozumění vlastnímu dítěti, a tím i nejlepší předpoklady k jeho zdařilé výchově.“

10.4. Otázka rodičovské identity

„Co je to identita? Je to vědomí našeho společenského „já“. Naše vnitřní odpověď na otázku, kdo jsem a co znamenám pro sebe a pro druhé, jaké místo zaujímám ve vztahu a ve svém sociálním prostředí.“

11. Nevlastní dětství

„Už tento nadpis v nás vyvolává představu nešťastného sirotka, neboť tak hluboce je v nás zakořeněno přesvědčení, že vlastní rodiče a vlastní děti prostě patří k sobě a že všechno, co se s tím nesrovnává, znamená pro dítě něco neblahého“. „Položme si otázku, co prožívá nevlastní dítě“? Každé dítě bude pravděpodobně prožívat něco jiného, neboť poněkud jiná bude jeho životní situace do které vnáší jiné osobní vlastnosti, povahové rysy, schopnosti atd. Základní psychické potřeby – zde je důležité do jaké míry jsou psychické potřeby uspokojovány či neuspokojovány. Rozlišujeme pět základních potřeb:

„Potřeba náležitých přívodů podnětů (stimulace) – v náležitém množství, kvalitě a proměnlivosti. Centrální nervový systém dítěte musí být určitým způsobem podněcován, aby se mohl naladit na patřičnou výkonnost a pracovat naplno. Uspokojení této potřeby umožňuje tedy, aby organismus dosáhl náležité úrovně aktivity. Prakticky to znamená, že by se dítě nemělo nudit.

Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech, tj. tedy potřeba smysluplného světa. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti, poznatky a pracovní strategie. jde tedy o základní podmínky pro jakékoliv učení.

Potřeba životní jistoty, jež se uskutečňuje především v základních citových a sociálních vztazích. Náležité uspokojení této potřeby je podmínkou pro žádoucí vnitřní jednotu osobnosti, a tedy i podmínkou k překonávání jakékoliv životní úzkosti a nejistoty.

Potřeba pozitivní identity, tj. vědomí vlastního „já“ a vlastní společenské hodnoty.

Uspokojení této potřeby je podmínkou pro zdravé sebevědomí dítěte a pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných cílů životního snažení.

Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy.

Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí a udržuje člověka v životní aktivitě“.

12. Jak o adopci mluvit

12.1. Jak adoptivní svazek vnímá dítě

S přibývajícím věkem děti stále více chápou, co pro ně adopce znamená. Každé vývojové stádium se vyznačuje hlubším vnímáním situace. Děti kladou často otázky, které vyžadují ze strany rodičů potřebnou citlivost. „Jednotlivá stádia odpovídají věkové kategorii, i když je každé dítě jiné. Některé přejde z jednoho stádia porozumění do druhého velmi rychle, zatímco jiné může v konkrétní fázi setrvat déle, než by se čekalo. A další může být natolik opožděné, že zralejšího porozumění dosáhne až kolem dvacátého roku života.

1. stádium – předškolní věk, 2 – 5 let

„V úvodním stádiu života se adoptivní dítě dozví svůj „příběh vyvoleného miminka“. Rodičům činí nesmírné potěšení říci svému dítěti o jeho „jedinečném“ postavení. Díky jejich lásce a podpoře považují malé děti adopci za něco pozitivního. Většinu rodičů těší, když slyší příběh o adopci vyprávět z úst svého dítěte. Přestože je schopné opakovat ho slovo od slova, jen velmi málo přitom chápe jeho skutečný smysl. Lois Melinová, adoptivní matka a autorka několika knih, navrhuje rodičům v tomto stádiu, aby si stanovili tři cíle. Za prvé, seznamte dítě spíše s fakty než s pojmem adopce. Za druhé, využijte čas k tomu, abyste vytvořili pozitivní prostředí, v němž je možné o adopci mluvit. Za třetí, ať se pro vás debaty o adopci stanou příjemným zvykem.

2. stádium – mladší školní věk, 5 – 8 let

V tomto životním období se způsob, jakým děti adopci chápou, značně mění. V uvedeném věku jsou děti ve svém myšlení hloubavější, analytičtější a logičtější. V mladším školním věku si děti začínají uvědomovat rozdíl v tom, jak může dítě přijít do rodiny. Buď prostřednictvím narození nebo prostřednictvím adopce. Začínají chápat existenci nebo neexistenci „pokrevních pout“. Začíná jim docházet, že získáním rodiny také něco ztrácejí. Začínají klást otázky ohledně původního příběhu. „Nové poznání může u dítěte ohrozit pocit bezpečí“. V těchto letech děti vnímají adopci nejen z pohledu budování rodiny, ale také z hlediska její ztráty. Pocit opuštěnosti může doprovázet řada změn v chování, emocích a postojích dítěte.

3. stádium – starší školní věk, 9 – 12 let

V období do začátku puberty se mnoho adoptovaných dětí ve věci otázek „stahuje do podzemí“ – přestávají se ptát a zdánlivě se nestarají o minulost. Hodně se toho může dít v jejich nitru. Dítě začíná jasně chápat, že se svou situací liší od ostatních spolužáků. Stále více se přitom zaměřuje na myšlenku, že proto, aby mohlo k adopci dojít, muselo být nejprve odloženo. Střední dětská léta se často považují za bezstarostné období jen s několika málo povinnostmi, protože se děti zaměřují na osvojování nových dovedností, jako je sport, nebo se účastní nových volnočasových aktivit. Toto bezstarostné období má však i svou stinnou stránku. Dítě tohoto věku o sobě sama může mít představu, že je „špatné“, „podváděné“ a „k zahození“. V srdci adoptovaného dítěte převládají pochybnosti ohledně jeho biologické rodiny. Tento zármutek se projevuje různými způsoby. Děti, které vědí, že se jejich biologičtí rodiče rozhodli dát je k adopci, a které o nich nemají dostatek potřebných informací, často bojují s nízkým sebevědomím a pocitem nehodnosti. Mezi vrstevníky si připadají méněcenný. V tomto věku řada adoptovaných dětí očividně naráží na stinnou stránku adopce, kterou je pocit odloučení.

4. stádium – středoškolský věk

Každé dítě, které vstupuje do tohoto vývojového stádia, prožívá řadu změn na rovině emocionální, fyzické i na rovině chování. Pokud zápas dospívajícího o nezávislost narazí střemhlav na rodičovskou kontrolu a řád, obvykle to u něj vyvolá hněv a zklamání. Svou zlost

pak většinou adolescenti zaměřují vůči svým rodičům slovy „ty nejsi má skutečná matka“, která používají proti zranitelnému rodiči jako zbraň. Dospívající zaměstnávají dvě důležité otázky: „Kdo jsem?“ a „Jaká mě čeká budoucnost?“ U adoptovaných adolescentů nabývají zmíněné otázky ještě větší intenzity: „Kdo skutečně jsem? Čeká mě nějaká budoucnost, pokud neznám svou minulost?“ „Jak skutečně došlo k mému odloučení od rodiny?“. V důsledku těchto vnitřních zápasů si odborníci a rodiče všímají změn v chování, které přesahují běžnou pubertální vzpouru.

5. stádium – od 17 let do počínající dospělosti

Hněv ustupuje a mladý dospělý se znovu začíná soustřeďovat na běžný chod života. S větší naléhavostí se teď zabývá svou potřebou oddělit se od rodiny, založit nové vztahy s vrstevníky a vybrat si své povolání. Adoptované děti se v tomto stádiu rozhodují znovu začít hledat své biologické rodiče, ať už formou informací o nich nebo prostřednictvím osobního kontaktu.²⁰

12.2. Kdy a jak o adopci s dětmi mluvit

Nejcitlivějším dilematem adoptivního vztahu mezi rodiči a dítětem je potřeba seznámit dítě s jeho minulostí. Pokud přijde do rodiny dítě jako novorozenec, hlavním úkolem rodičů je vytvořit natolik otevřené prostředí, aby mu mohli tuto životně důležitou informaci sdělit. Pokud je dítě v době adopce starší, rodiče ho musí nejen se skutečnostmi jeho minulosti seznámit, ale také by mu měli pomoci při uzdravování vzpomínek.

Kdy dítěti říci, že bylo adoptované

Odborníci se domnívají, že dozví-li se dítě o své adopci příliš brzy, ochromí to jeho schopnost navazovat blízké vztahy. Psychologové se domnívají, že předškolní děti ještě nemají dostatečně vyvinuty poznávací dovednosti a schopnosti, aby sdělení o adopci pochopily. S tím, aby se dítě o adopci dozvědělo už v raném věku, odborníci nesouhlasí z několika důvodů. „Za prvé, rodiče by se měli soustředit na utváření láskyplného a na důvěře založeného vztahu v rámci rodinné jednotky. Za druhé, děti často obviňují z adopce samy

²⁰ SCHOOLER, J.E.. Adopce vztah založený na slibu, 1. vyd. Brno: Návrat, 2002, 217 s., ISBN 80-7255-066-7, 121-123 str.

sebe. Nabývají přesvědčení, že důvodem, proč je rodiče odložili, bylo jejich onemocnění nebo špatné chování, aniž by byly schopny své mylné uvažování rozpoznat. Za třetí, malé děti nejsou „schopné najít ve své mysli rovnováhu mezi dvojím významem adopce – že je sice nechtěli biologičtí rodiče, ale že jejich adoptivní rodiče je chtějí“. Doporučuje se, aby se o adopci nemluvalo, pokud se dítě samo nezačne ptát. Jednoduše, by rodiče neměli sdělovat danou informaci, až jim se bude chtít, ale až se ji dítě bude chtít dozvědět.

„Většina odborníků na adopci rodiče povzbuzuje, aby o ní svým dětem řekli co nejdříve. Je politováníhodné, že ještě některé společenské kruhy adopci dodnes znevažují tím, že na ni pohlížejí jako na něco druhořadného. Když si rodiče s otázkou, kdy o adopci dítěti říci, příliš zahrávají, potenciálně toto rozhodnutí ponechají v rukou bezohledných známých nebo necitlivých členů rodiny. Dítěti pak mohou informace předat krutým a netaktním způsobem druzí. Rodiče, kteří se rozhodnou dítěti o adopci říci brzy, tedy v batolecím nebo předškolním věku, tím otevírají dveře celoživotní cestě s pevnou půdou pod nohama. Takový přístup podporuje zdravý vztah mezi rodiči a dítětem. Za prvé, rodiče jsou prvními, kdo dítě se skutečností adopce seznámí v rámci své lásky a oddanosti. Za druhé, předají dítěti otevřenou a přesnou informaci, čímž se vyhnou nutnosti snažit se „odčinit“ nesprávný přístup někoho jiného. Za třetí, takoví rodiče nebudou muset žít ve stín tajemství a strachu z nepatřičného odhalení skutečnosti“.²¹

²¹ SCHOOLER, J.E.. Adopce vztah založený na slibu, 1. vyd. Brno: Návrat, 2002, 217 s., ISBN 80-7255-0667, 127-130 str.

PRAKTICKÁ ČÁST

13. Metodologie

Pro zpracování praktické části jsem zvolila formu dotazníku na téma Náhradní rodinná péče a metodu kazuistiky. **Dotazník** - je jedním z nejběžnějších nástrojů pro sběr dat pro různé typy průzkumů. Skládá se ze série otázek, jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Oproti jiným typům průzkumu jako např. osobní nebo telefonický rozhovor, pozorování, skupinový rozhovor, atd. je možné prostřednictvím dotazníku získat informace s mnohem menší námahou a levněji. Dotazník by měl být jednoduchý, srozumitelný, snadno aplikovatelný. Otázky by měly být předem připravené, smysluplně seřazené a jejich formulace nesmí být sugestivní. Dotazník poskytuje potřebnou anonymitu a respondenti nejsou ničím svazováni. Určitá nevýhoda z dotazníku plyne a to, že respondent nemusí odpovědět na danou otázku. Dalším negativním aspektem dotazníkového šetření může být neochota respondentů při vyplňování a odevzdávání dotazníků. Objektivnost a hodnověrnost této metody je dána kvalitou použitého dotazníku, formou otázek a způsobem sběru vyplněných dotazníků. **Kazuistika** - je popis a výklad konkrétních případů. Termín je odvozen z latinského slova casus, které má širokou škálu významů: pád, klesnutí, úpadek, zkáza, škoda, pohroma, v některých frázích i v pozitivním významu případ, příležitost, událost. Vytvoření kazuistiky je součástí druhé etapy sociální práce, a to etapy diagnostické. Diagnostická etapa je zaměřena na zjištění a hledání příčin, které vedly k určitému sociálnímu problému. K diagnóze sociální pracovník dospěje na základě záměrných rozhovorů s jedincem a šetřením v domácnosti. Na základě zjištěných poznatků sociální pracovník vytvoří kazuistiku a **Sociální šetření** - šetření provádí sociální pracovník. Provádí se u klientů v rodinách, v ústavech. Šetření se provádí u klientů, kteří pobírají sociální dávku, u sociálně slabých rodin, před a po rozvodu, při pěstounské péči, adopci, při žádosti o umístění do ÚSP nebo do DD.

Sociální práce a šetření může předejít a zabránit:

- zanedbávání a týrání
- špatným hygienickým podmínkám, podvýživě, chudobě
- delikvenci mladistvým
- závislosti na drogách, alkoholu

- osamělosti

Sociální šetření zjišťuje v jakých podmínkách klient žije – kategorie bytu, velikost bytu, kolik lidí žije v bytě, jaké jsou hygienické návyky, zdravotní stav, psychický stav (komunikace klienta, orientace), soběstačnost, vzdělání, kontakty s příbuznými aj.

13.1. Charakteristika dotazníku

Dotazník je určen veřejnosti, u které má zjistit informovanost v oblasti náhradní rodinné péče. Zejména zprostředkování náhradní rodinné péče, formy náhradní rodinné péče apod.

Volbu cílové skupiny jsem zvolila ženy a muže ve věku 18-30 a 40 a více let. Zpracování dat výzkumu. V tomto výzkumu byly použity uzavřené otázky, které umožnily rychlé a stručné vyjádření se respondentů. Celkový počet respondentů byl 68 z toho 38 žen a 30 mužů.

13.2. Struktura dotazníku

1. Kolik je Vám let?

- a) 18-30 let
- b) 40 a více

2. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) žena
- b) muž

3. Víte co znamená pojem náhradní rodinná péče?

- a) ano vím,
pzn.: napište prosím, zde
- b) nevím

4. Jaké formy náhradní rodinné péče znáte?

5. Uvažovali jste někdy o osvojení dítěte?

- a) ano, uvažoval/la
- b) neuvažoval/la

6. Uvažovali jste někdy o pěstounské péči?

- a) ano, uvažoval/la
- b) neuvažoval/la

7 Přispěli jste finančně či materiálně nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi?

- a) občas přispívám
- b) pravidelně přispívám
- c) vůbec nepřispívám

8. Znáte nějaké zařízení, kde se nacházejí opuštěné děti?

- a) ano, znám

pzn.: napište prosím, zde

- b) neznám žádné zařízení

9. Víte o někom z Vašeho okolí, kdo se stal pěstounem nebo osvojitelem?

- a) ano, vím
- b) nevím
- c) nezajímám se o to

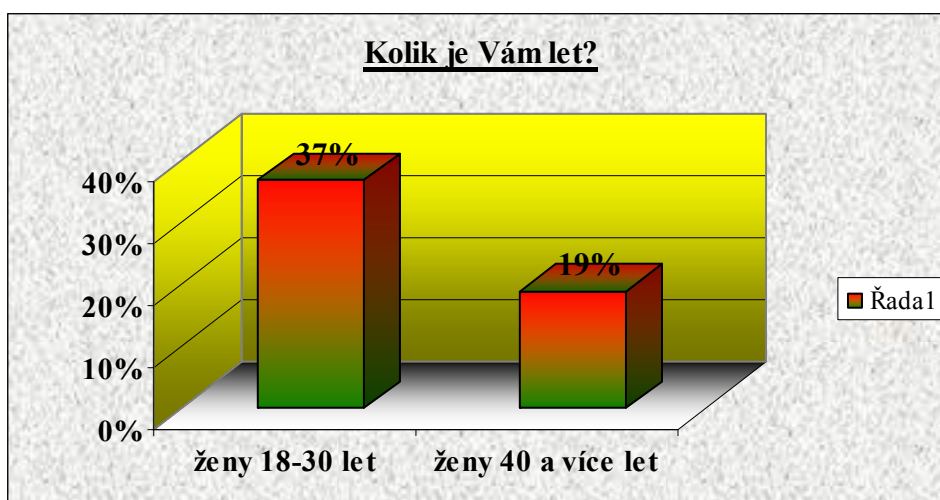
10. Máte představu za jak dlouho se dítě ze zařízení, dostane do nové rodiny?

- a) za 1 rok
- b) za 2 roky
- c) je to individuální

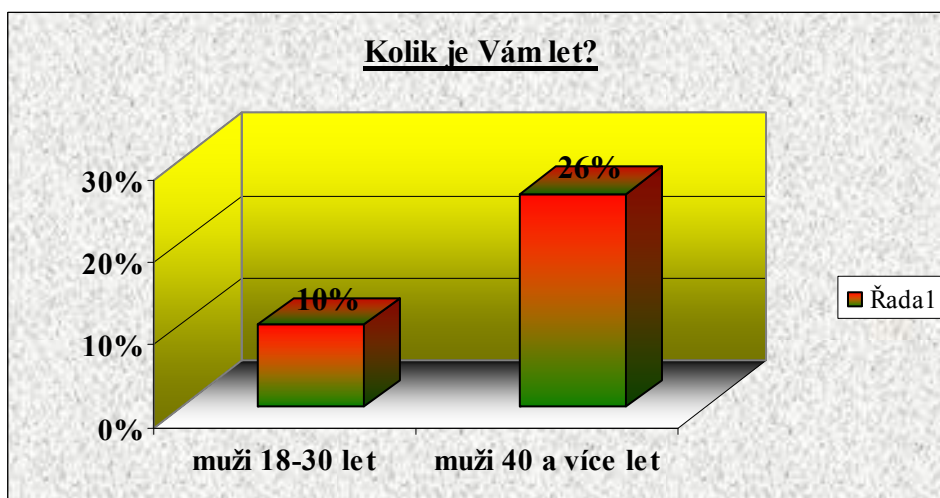
13.3. Zpracování dotazníků, grafické znázornění

Otázka č. 1

Kolik je Vám let?	
ženy 18-30 let	ženy 40 a více let
37%	19%

Kolik je Vám let?	
muži 18-30 let	ženy 40 a více let
10%	26%

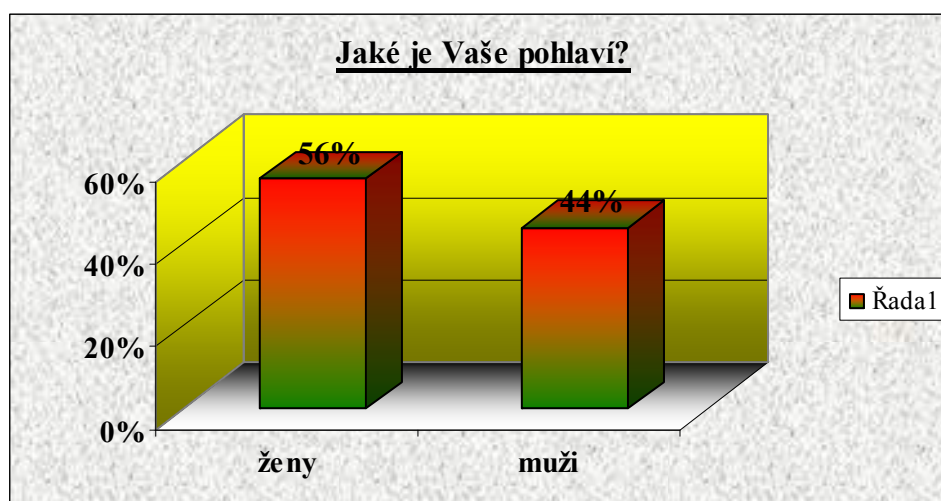

Otázka č. 2

Jaké je Vaše pohlaví?

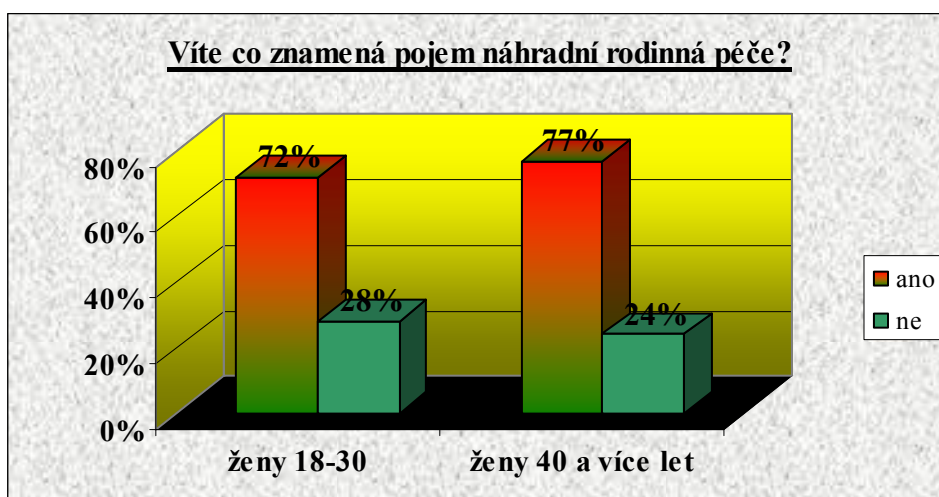
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 38 žen a 30 mužů

Jaké je Vaše pohlaví?	
ženy	Muži
56%	44%

Otázka č. 3

Víte co znamená pojem náhradní rodinná péče?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano	72%	77%
ne	28%	24%

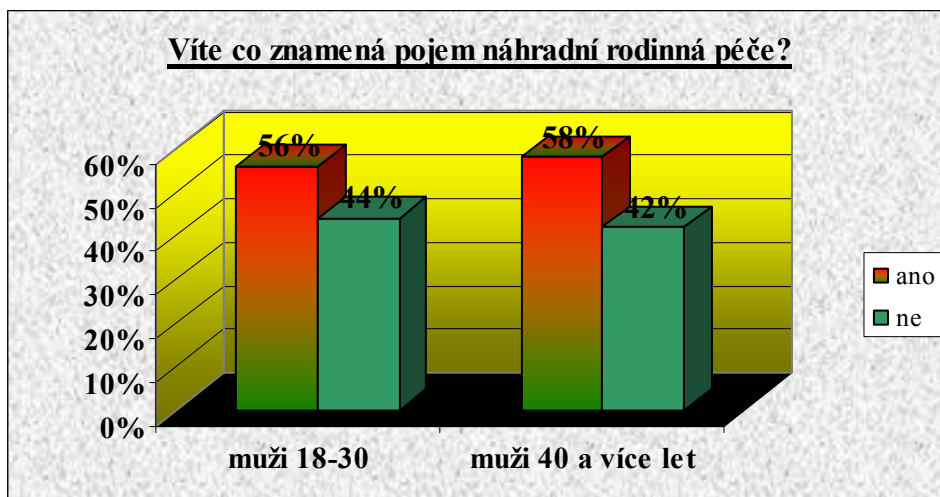
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 72% vědí, co znamená pojem náhradní rodinná péče. Ženy ve věku 40 a více let v počtu 77% vědí, co znamená tento pojem. Nejčastější odpovědi respondentů: vzetí si dítě ze zařízení či ústavu do své péče.

Ženy ve věku 18-30 let v počtu 28% neznají pojem náhradní rodinná péče a ženy ve věku 40 a více let v počtu 24% neznají tento pojem.

Z grafu vyplývá, že ženy ve věku 40 a více let vědí co znamená pojem náhradní rodinná péče a to o 5% víc než ženy ve věku 18-30 let.

Otázka č. 3

Víte co znamená pojem náhradní rodinná péče?		
pohlaví, věková hranice	Muži 18-30	muži 40 a více let
ano	56%	58%
ne	44%	42%

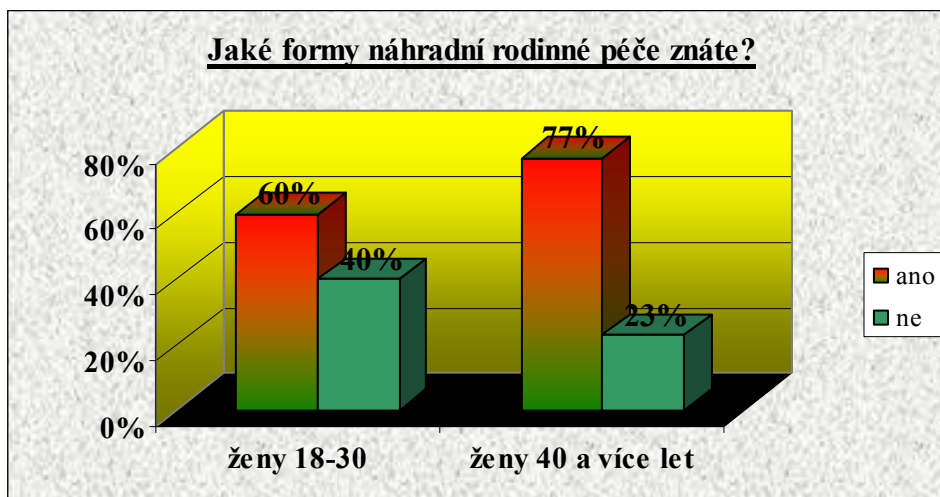
Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let v počtu 56% vědí, co znamená pojem náhradní rodinná péče. Muži ve věku 40 a více let v počtu 58% vědí, co znamená tento pojem. Nejčastější odpovědi respondentů: vzetí si dítě ze zařízení či ústavu do své péče.

Muži ve věku 18-30 let v počtu 44% neznají pojem náhradní rodinná péče a muži ve věku 40 a více let v počtu 42% neznají tento pojem.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 40 a více let znají pojem náhradní rodinná péče a to o 2% víc než muži ve věku 18-30 let.

Otázka č. 4

Jaké formy náhradní rodinná péče znáte?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano	60%	77%
ne	40%	23%

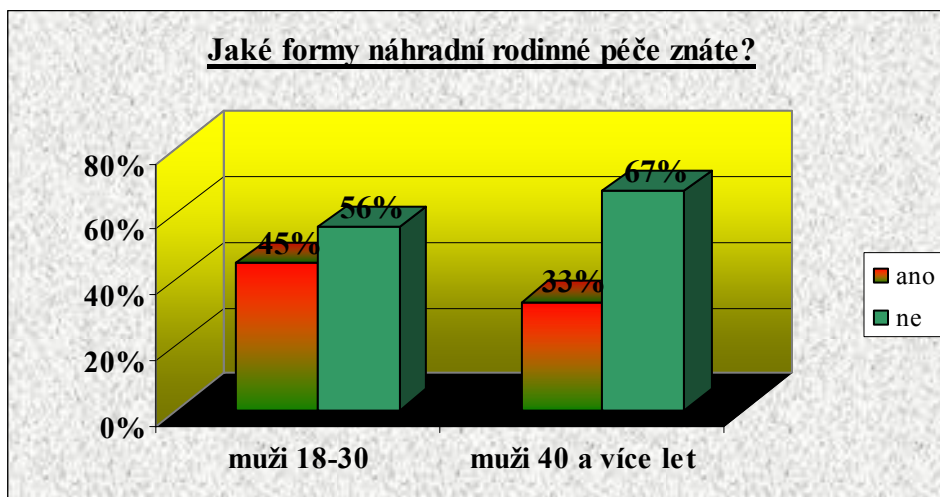
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 60% zná formy náhradní rodinné péče. Ženy ve věku 40 a více let v počtu 77% zná formy náhradní rodinné péče. Nejčastější odpovědi respondentů byla forma adopce a pěstounská péče.

Ženy ve věku 18-30 let v počtu 40% neznají formy náhradní rodinné péče a ženy ve věku 40 a více let v počtu 23% nezná formy náhradní rodinné péče.

Z grafu vyplývá, že ženy ve věku 40 a více let zná formy náhradní rodinné péče a to o 17% víc než ženy ve věku 18-30 let.

Otázka č. 4

Jaké formy náhradní rodinná péče znáte?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano	45%	33%
ne	56%	67%

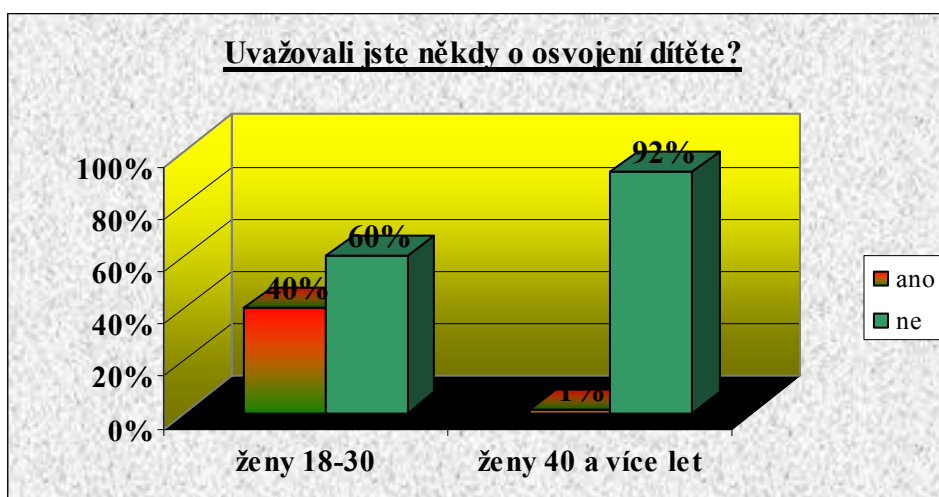
Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let v počtu 45% zná formy náhradní rodinné péče. Muži ve věku 40 a více let v počtu 33% zná formy náhradní rodinné péče. Nejčastější odpovědi respondentů byla forma adopce a pěstounské péče.

Muži ve věku 18-30 let v počtu 56% nezná formy náhradní rodinné péče a muži ve věku 40 a více let v počtu 67% nezná formy náhradní rodinné péče.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 18-30 let zná formy náhradní rodinné péče a to o 12% víc než muži ve věku 40 a více let.

Otázka č. 5

Uvažovali jste někdy o osvojení dítěte?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano	40%	1%
ne	60%	92%

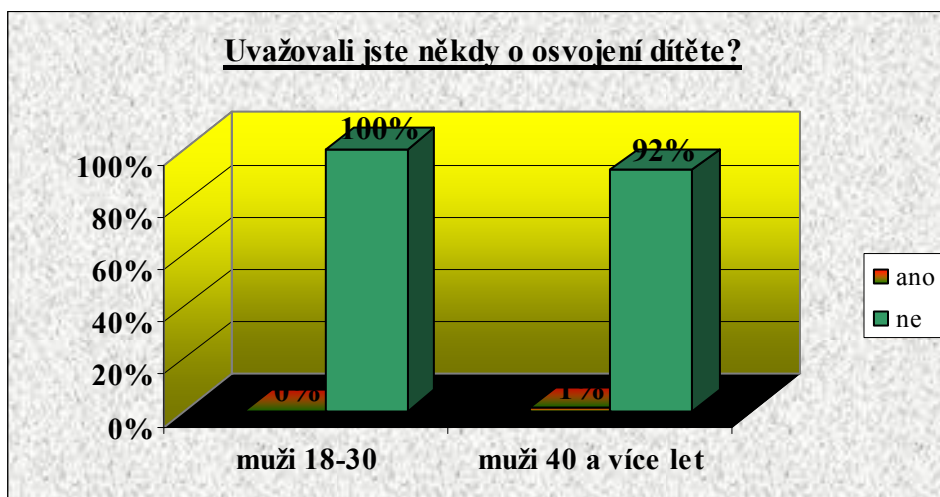
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 40% uvažovalo o osvojení dítěte. Ženy ve věku 40 a více let v počtu pouze 1% uvažovalo o osvojení dítěte.

Ženy ve věku 18-30 let v počtu 60% neuvažovalo o osvojení dítěte a ženy ve věku 40 a více let v počtu 92% též neuvažovalo o osvojení dítěte.

Z grafu vyplývá, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 40% by uvažovaly o osvojení a pouze 1% žen ve věku 40 a více let by uvažovalo o osvojení. Ženy ve věku 40 a více let neuvažují o osvojení dítěte a to o 32% víc než u žen ve věku 18-30 let.

Otázka č. 5

Uvažovali jste někdy o osvojení dítěte?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano	0%	1%
ne	100%	92%

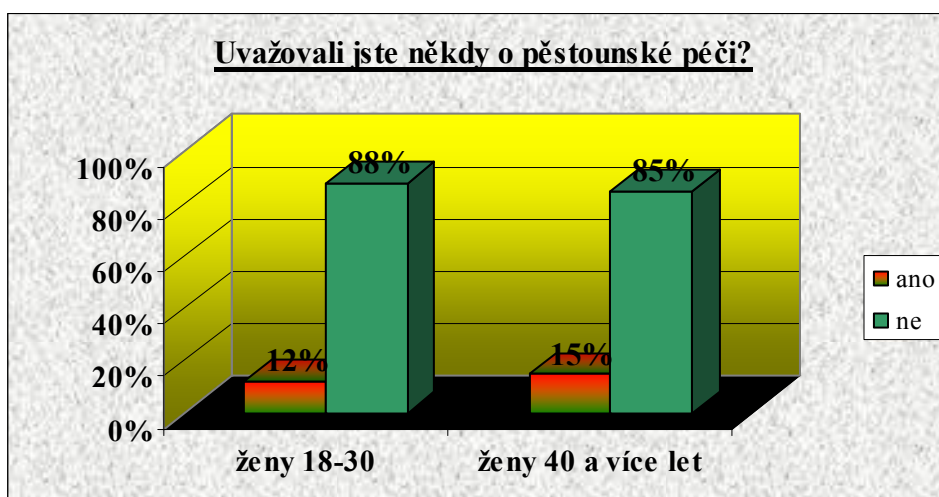

Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let jednoznačně neuvažují o osvojení dítěte. Muži ve věku 40 a více let v počtu 1% by uvažovalo o osvojení dítěte a v počtu 92% by neuvažovalo o osvojení dítěte.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 18-30 let neuvažují o osvojení dítěte a to o 8% víc než muži ve věku 40 a více let.

Otázka č. 6

Uvažovali jste někdy o pěstounské péči ?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano	12%	15%
ne	88%	85%

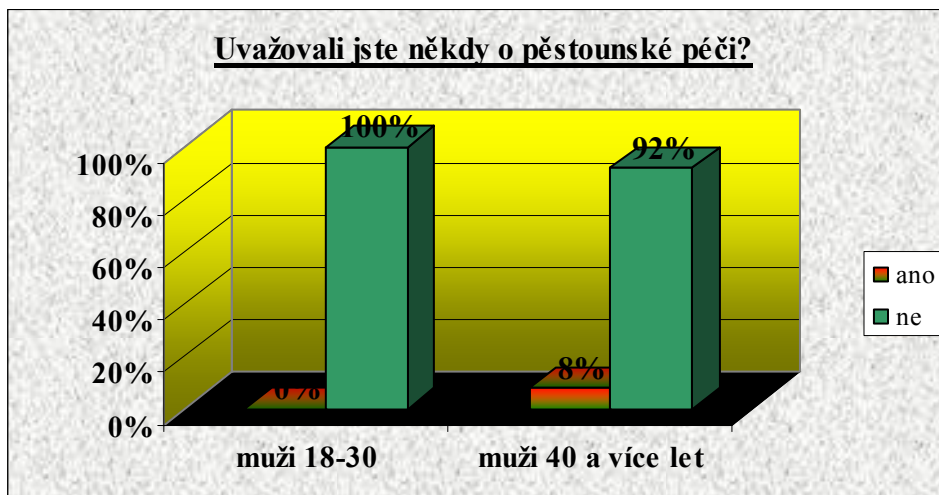
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 12% uvažovali o pěstounské péči. Ženy ve věku 40 a více let v počtu 15% uvažovali o pěstounské péči.

Ženy ve věku 18-30 let v počtu 88% neuvažovaly o pěstounské péči a ženy ve věku 40 a více let v počtu 85% též neuvažovaly o pěstounské péči.

Z grafu vyplývá, že výsledky obou věkových kategorií jsou téměř shodné.

Otázka č. 6

Uvažovali jste někdy o pěstounské péči ?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano	0%	8%
ne	100%	92%

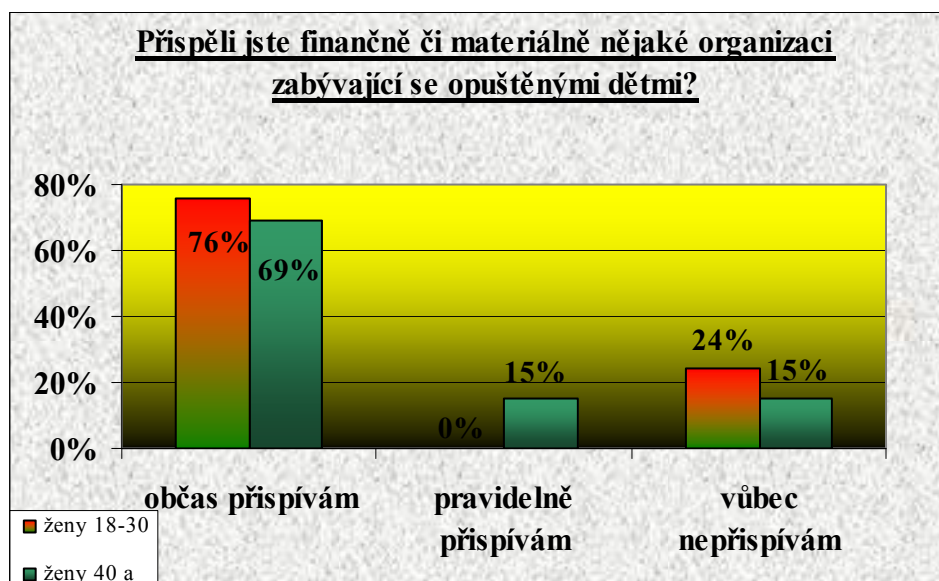

Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let jednoznačně neuvažují o pěstounské péči. Muži ve věku 40 a více let v počtu 8% uvažují o pěstounské péči a v počtu 92% neuvažují o pěstounské péči.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 40 a více let by uvažovali o pěstounské péči a to pouze o 8% víc než muži ve věku 18-30 let.

Otázka č. 7

Přispěli jste finančně či materiálně nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi ?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
občas přispívám	76%	69%
pravidelně přispívám	0%	15%
vůbec nepřispívám	24%	15%

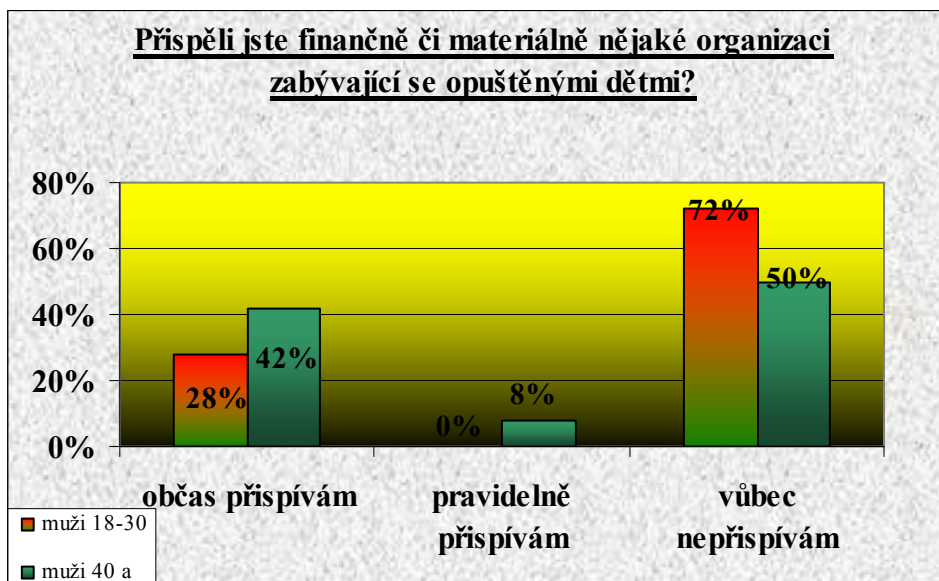
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 76% přispěli nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi. Pravidelně nepřispívá nikdo. V počtu 24% vůbec nepřispívá.

Ženy ve věku 40 a více let v počtu 69% občas přispěli organizaci. 15% žen přispívá pravidelně a 15% nepřispívá vůbec.

Z grafu vyplývá, že ženy ve věku 18-30 let a 40 a více let občas přispěli nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi.

Otázka č. 7

Přispěli jste finančně či materiálně nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi ?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
občas přispívám	28%	42%
pravidelně přispívám	0%	8%
vůbec nepřispívám	72%	50%

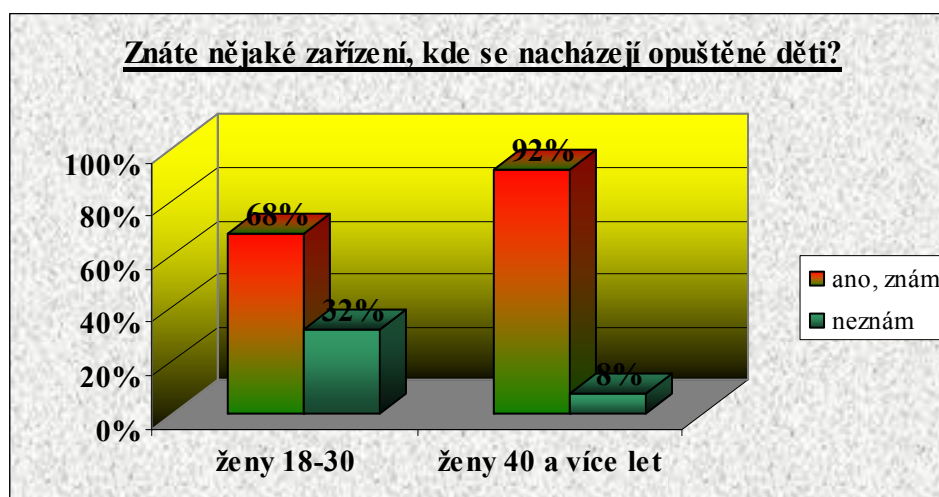
Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let v počtu 28% občas přispěli. Pravidelně nepřispívá nikdo a v počtu 72% vůbec nikdo nepřispívá.

Muži ve věku 40 a více let v počtu 42% občas přispěli. 8% z nich přispívá pravidelně a 50% nepřispívá vůbec.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 18-30 let a muži ve věku 40 a více let občas přispěli nějaké organizaci zabývající se opuštěnými dětmi.

Otázka č. 8

Znáte nějaké zařízení, kde se nacházejí opuštěné děti?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano, znám	68%	92%
neznám	32%	8%

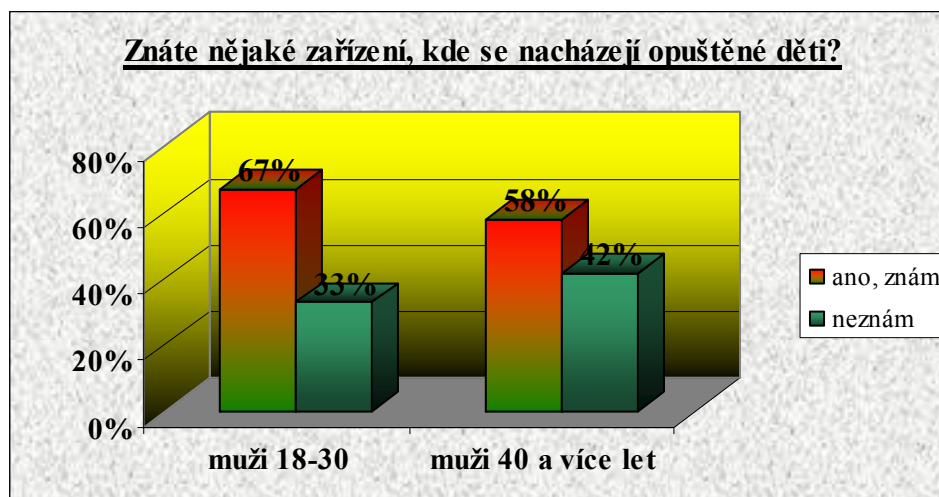
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 68% zná nějaké zařízení kde se nacházejí opuštěné děti. Ženy ve věku 40 a více let v počtu 92% zná též nějaké zařízení pro odložené, opuštěné děti. Nejčastější odpovědi respondentů byly zařízení klokánek, dětské domovy a kojenecké ústavy.

Ženy ve věku 18-30 let v počtu 32% nezná zařízení pro opuštěné děti a ženy ve věku 40 a více let v počtu 8% též nezná žádné zařízení pro opuštěné děti.

Z grafu vyplývá, že ženy 40 a více let zná nějaké zařízení pro opuštěné děti a to o 24% víc než u žen věku 18-30 let.

Otázka č. 8

Znáte nějaké zařízení, kde se nacházejí opuštěné děti?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano, znám	67%	58%
neznám	33%	42%

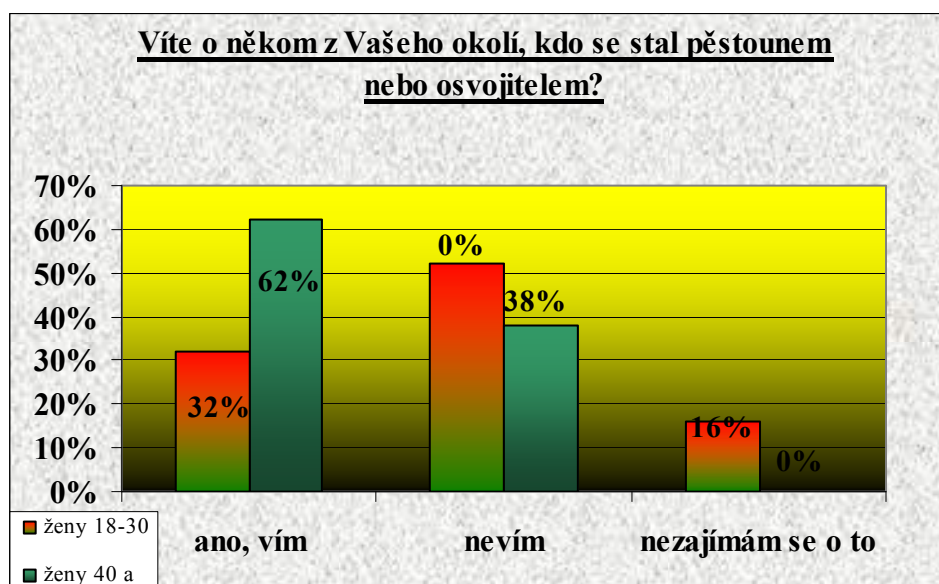
Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let v počtu 67% zná nějaké zařízení pro opuštěné děti. Muži ve věku 40 a více let v počtu 58% zná též nějaké zařízení pro opuštěné a odložené děti.

Muži ve věku 18-30 let v počtu 33% nezná žádné zařízení, které by se zabývalo opuštěnými dětmi. Muži ve věku 40 a více let v počtu 42% nezná též žádné zařízení.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 18-30 let zná nějaké zařízení pro opuštěné děti a to o 9% víc než u mužů ve věku 40 a více let.

Otázka č. 9

Víte o někom z Vašeho okolí, kdo se stal pěstounem nebo osvojitelem ?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano, vím	32%	62%
nevím	52%	38%
nezajímám se o to	16%	0%

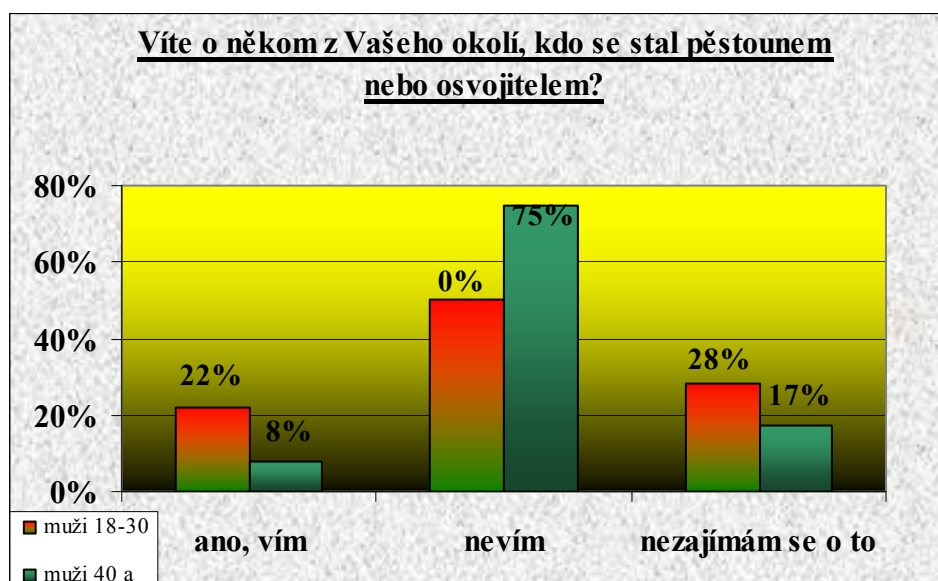
Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 32% zná pěstouny nebo osvojitele. 52% žen nezná pěstouny nebo osvojitele a 16% že se o to nezajímá.

Ženy ve věku 40 a více let v počtu 62% zná pěstouny nebo osvojitele. 30% žen nezná pěstouny a ani osvojitele.

Z grafu vyplývá, že ženy ve věku 40 a více let zná pěstouny nebo osvojitele a to o 30% víc než ženy ve věku 18-30 let.

Otázka č. 9

Víte o někom z Vašeho okolí, kdo se stal pěstounem nebo osvojitelem ?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano, vím	22%	8%
nevím	50%	75%
nezajímám se o to	28%	17%

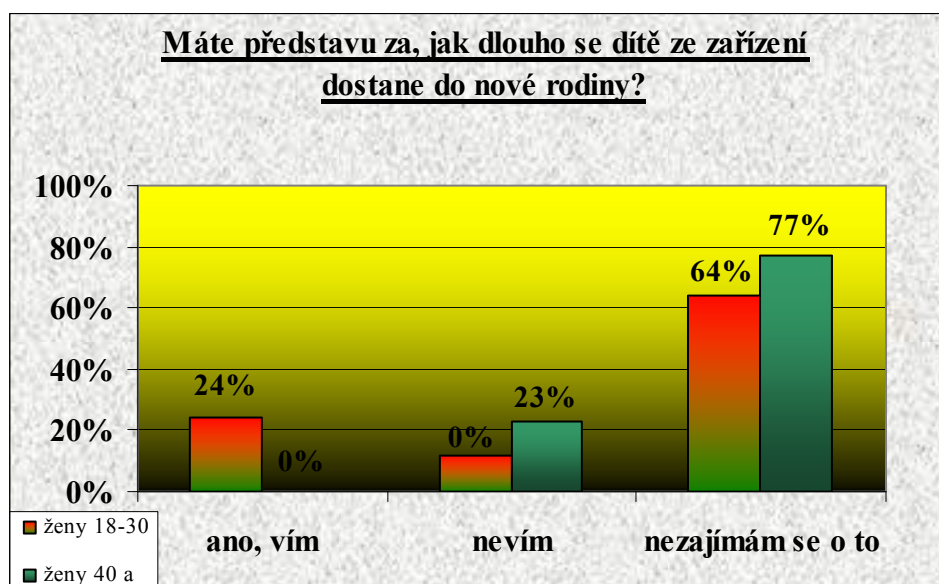
Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let v počtu 22% zná pěstouny nebo osvojitele. 50% z nich neví o žádném pěstouny ani osvojiteli a 28% mužů se o to nezajímá.

Muži ve věku 40 a více let v počtu 8% zná pěstouny nebo osvojitele. 75% mužů neví o žádném pěstounovi ani osvojiteli a 17% mužů se o to nezajímá.

Z grafu vyplývá, že muži ve věku 18-30 let zná pěstouny nebo osvojitele a to o 14% víc než muži ve věku 40 a více let.

Otázka č. 10

Máte představu, za jak dlouho se dítě ze zařízení dostane do nové rodiny ?		
pohlaví, věková hranice	ženy 18-30	ženy 40 a více let
ano, vím	24%	0%
nevím	12%	23%
nezajímám se o to	64%	77%

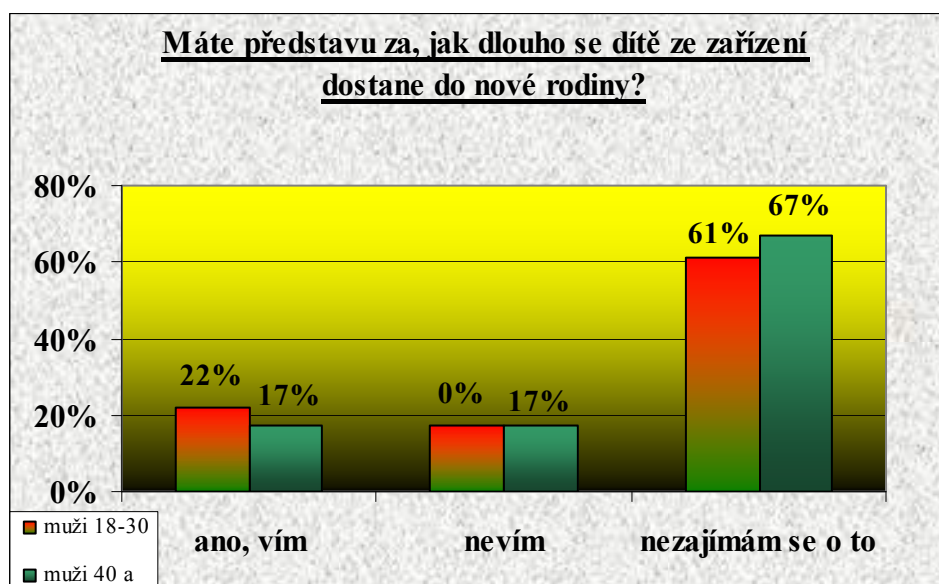

Na tomto grafu vidíme, že ženy ve věku 18-30 let v počtu 24% má představu, že se dítě ze zařízení do rodiny dostane za 1 rok. 12% žen si myslí, že se dítě do rodiny dostane za 2 roky a 64% žen si myslí, že je to individuální.

Ženy ve věku 40 a více let má představu, že se dítě ze zařízení do nové rodiny dostane za 2 roky to v počtu 23%. 77% žen si myslí, že je to individuální.

Otázka č. 10

Máte představu, za jak dlouho se dítě ze zařízení dostane do nové rodiny ?		
pohlaví, věková hranice	muži 18-30	muži 40 a více let
ano, vím	22%	17%
nevím	17%	17%
nezajímám se o to	61%	67%

Na tomto grafu vidíme, že muži ve věku 18-30 let si myslí, že se dítě ze zařízení do nové rodiny dostane za 1 rok. 17% mužů si myslí, že za 2 roky se dítě dostane do nové rodiny a 61% mužů si myslí, že je to individuální.

Muži ve věku 40 a více let si myslí, že se dítě dostane ze zařízení do nové rodiny za rok a to v počtu 17% respondentů. Za dva roky si to myslí též 17% respondentů a 67% mužů si myslí, že je to individuální.

13.4. Zhodnocení dosažených výsledků

Ve své práci jsem se snažila o splnění mnou vytyčených cílů a potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

H1: Myslím si, že více jak 40% respondentů neuvažují o osvojení dítěte.

Hypotézou č. 1 se zabývá otázka č. 5

Tato hypotéza se mi **potvrdila**. Zpracované údaje z otázky č. 5 prokazují, že 92% žen ve věku 40 a více let neuvažovaly o osvojení a 60% žen ve věku 18-30 let též neuvažovaly o osvojení.

Muži neuvažovali o osvojení a to v počtu 100%.

H2: Myslím si, že více jak 50% respondentů neuvažují o pěstounské péči.

Hypotézou č. 2 se zabývá otázka č. 6

Tato hypotéza se mi **potvrdila**. Zpracované údaje z otázky č. 6 prokazují, že ženy ve věku 18-30 let odpověděly v počtu 88% a ženy ve věku 40 a více let též odpověděly v počtu 85%.

Muži ve věku 18-30 let odpověděli v počtu 100% a muži ve věku 40 a více let odpověděli v počtu 92%.

14. Kazuistiky

Tyto kazuistiky jsem pořídila na mé studijní praxi a to v klobáčku Chabařovická, kde jsem s dětmi trávila čas a mohla se dozvědět, co obnáší práce sociálního pracovníka. S dětmi jsem byla každý den v odpoledních hodinách. Kontakt s nimi spočíval v tom, že jsem je mohla doprovázet do školy nebo na kroužky, kam některé děti chodili. Připravovala jsem pro ně program, který se skládal převážně z her, ale také jsem jim pomáhala s úkoly. Doprovázela jsem je na terapie, které navštěvují. Během té praxe jsem děti víc a víc poznávala a pozorovala jsem, jak se chovají, respektive, jak se projevují vůči okolí. Je potřeba říci, že tyto děti jsou poznamenány svým osudem a šance dostat se do rodiny je pro děti z těchto zařízení téměř mizivá. Šance samozřejmě jsou, ale ne pro každého. Ve své pracovní skupině jsem měla děti od 4-14 let. Takže v celku široké věkové spektrum. Což bylo pro mne mnohdy náročné. Práce s těmito dětmi je náročná v tom, že každé dítě je jiné a jejich intelekt a dovednostní schopnosti jsou rozdílné. Jde o to, do jaké míry je zanedbání dítěte. Také je potřeba zmínit, že v dětských domovech, v klobáčcích nejsou jen děti českého původu, ale i jiných národností. Pevně v těchto zařízeních se ocitnou děti romského původu.

Zde předkládám kazuistiky pořizené v klobáčku Chabařovická.

1. Sestry Andrea a Zuzana,

Sestry byly přijaty do klobáčku na jaře roku 2009 pro zanedbání péče ze strany matky. Byly přijaty na základě předběžného opatření. Matka je po dobu co jsou holky v zařízení nenavštívila. Je zde podán návrh na pěstounskou péči. Starší sestra Andrea má psychické problémy (budí se ze spaní, má noční můry). Proto nutná hospitalizace na dětské psychiatrii.

Andrea,

navštěvuje 5. Třída ZŠ, je samostatná, působí vyzrálé v kolektivu oblíbená. Snaží se působit jako matka co se týče své mladší sestry. Neustále ji napomíná, opravuje... Zastává roli chybějící matky. Občas je hrubá, používá nadávky. Vztah k matce je kladný, silně věří, že se pro ně máma vrátí. Zášť k matce nechová naopak ji omlouvá. Mezi její velké koníčky patří hudba.

Zuzana,

Zuzka je drobnější postavy na rozdíl od sestry je nesamostatná a citově labilní. Špatně se soustředí, je neklidná, chvílku neposedí. Nejrady by celý den trávila u PC her. Intelekt je nízký. Má nízké sebevědomí.

2. Markéta,

Byla přijata na podzim roku 2009, přijata byla na základě nevhodných bytových poměrů. Matka psychicky nemocná, léčena na psychiatrii v Bohnicích z důvodu pokusu o sebevraždu. Markétka se schází s babičkou, matkou matky. V pěti letech byla zneužívána svým otcem. Markétka navštěvuje psychologa, který ji pomáhá zmírnit její agresi a jiné následky. Její chování je hrubší, připomínající chlapce. Působí rozpolceně na jedné straně hrubost, ale na druhé obrovský cit. Ve škole ji nejde český jazyk, ráda čte, navštěvuje knihovnu. Markétce byl diagnostikován syndrom ADHD. V kolektivu není moc oblíbená. Bohužel byla nutná hospitalizace na dětské psychiatrii. Jednalo se o pokus o sebevraždu a to skokem z okna.

3. Jan,

Byl přijat v únoru 2010 na žádost otce. U matky se vyskytla psychická porucha. Otec se hlásí k synovi a údajně si ho vezme zpět do své péče, ale až si najde zaměstnání a bydlení. V září jde Honzík do první třídy. Honza je labilně citový, je plačtivý a je zde neuspokojena potřeba bezpečí. Pořád by se mazlil. Po této stránce hodně strádá. Má sestru, která se nachází také v klobáčku, ale nejsou ve stejném klobáčku, nicméně se pravidelně navštěvují.

4. sourozenci David a Brenda,

David

Oba romského původu, David navštěvuje zvláštní školu, ale brzy půjde do normální školy. Chlapec si moc nevěří, mluví o sobě, že je hloupý, má rád PC hry a bojové sporty. Potřebuje neustále chválit, má nízké sebevědomí. Jinak pohodový kluk.

Brenda,

4 roky, živá holčička, velice hyperaktivní

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažila rozkrýt problematiku náhradní rodinné péče a dysfunkce rodiny. V teoretické části jsem se zabývala pojmem náhradní rodinná péče, zprostředkování náhradní rodinné péče a rodinou, jakožto primární subjekt působící na vývoj dítěte. Pro zjištění potřebných informací jsem zvolila dotazníkovou metodu a formu kazuistik získané z klonáku Chabařovická. Počet respondentů bylo 68 z toho 38 žen a 30 mužů. Šetření ukázalo, že pojem náhradní rodinnou péči zná více jak 60% respondentů. Nejčastější odpovědi na tuto otázku bylo vzetí si dítě ze zařízení do vlastní péče, a to formou adopce nebo pěstounské péče. Přičemž z šetření vyplývá, že dotazovaní respondenti někdy do budoucna spíše zvažovali pěstounskou péči než adopci. Dle šetření usuzuji, že adopce je pro žadatele plně zavazující než forma pěstounské péče, kde biologická práva rodičů nezanikají.

Toto téma pro bakalářskou práci jsem zvolila proto, že bych v budoucnu se této problematice ráda věnovala. Jak už bylo zmíněno v úvodu. Během studia na škole jsem měla možnost v rámci povinné praxe proniknout do této problematiky hlouběji, a to přímo na úřadě Sociálně právní ochrana dětí (OSPOD), kde sociální pracovníci zprostředkovávají formy adopce nebo osvojení. Úloha sociálního pracovníka je velice náročná hlavně po stránce psychické. Sociální pracovník z velké části musí plnit především práci kancelářskou, která pracovníkovi nejvíce zabírá čas, a mnohdy v práci tráví svůj volný čas. Určitě za zmínku stojí také finanční ohodnocení sociálních pracovníků, které bohužel není moc vysoké. Sociální pracovníci jsou často demotivováni po této stránce. Jejich velkou motivací je láska, láska k dětem a snaha jim pomoci. Dále sociální pracovníci podávají návrhy na vzetí dítěte do zařízení jako jsou dětské domovy, klonáky či výchovné ústavy. I touto otázkou jsem se zabývala v mém šetření. Zda-li respondenti znají nějaké zařízení, kam se umísťují opuštěné děti. Šetření ukázalo, že více jak 60% respondentů zná zařízení. Nejčastější odpovědi byly dětské domovy, klonánek. Dále jsem se v mé práci zabývala otázkou rodiny, hlavně dysfunkce v rodině. Výchova dítěte není jen o vození kočárku, ale je to velká dřina. Troufám si říct, že je to taková alchymie, nikdy nevíte, co z toho vzejde. Dále jsem zmiňovala téma rozvodů. Zde bych poznamenala, že rozvod je velice stresová a náročná životní situace nejen pro rodiče, ale i jejich děti, na které se mnohdy v těchto sporech zapomíná.

Nerada bych zapomněla na pracovníky, vychovatele v dětských domovech a klobáčcích, kteří se zabývají opuštěnými dětmi či zanedbávanými dětmi. Cílem jejich práce je, aby děti, které jsou bohužel bez rodiny nebo žijí v nedůstojných podmínkách, které neumožňují jejich přirozený vývoj, byl alespoň prostřednictvím organizace, poskytnut domov, a tak uspokojit jejich základní potřeby. Pravda je taková, že zařízení či organizace nenahradí vlastní rodinu, ale na druhou stranu buďme rádi, že takové organizace existují, protože snižují riziko počtu dětí, které se ocitnou na ulici bez domova.

Seznam použité literatury

PhDr. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A.. Adopce.com – průvodce náhradní rodinnou péčí, 3. vyd. Praha, 2007, ISBN- neuvedeno

GABRIEL, Z., NOVÁK, T.. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, 1. vyd. Praha: Grada, 2008, ISBN 978-80-247-1788-3

KONEČNÁ, H. Na cestě za dítětem – dvě malá křídla, 1. vyd. Praha: Academia, 2003, ISBN 80-200-1055-6

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z.. Nevlastní rodiče a nevlastní děti, 1. vyd. Praha: Grada, 1999, ISBN 80-7169-897-0

MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče, 1. vyd. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-304

SCHOOLER, J.E.. Adopce vztah založený na slibu, 1. vyd. Brno: Návrat, 2002, ISBN 7255-0667

LABÁTH, V., a kol., Riziková mládež, Praha: 2001, sociologické nakladatelství, ISBN 80-85-850-66-4

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, ISBN 80-85850-24-9

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A., Mládež a delikvence, Praha: 2007, Portál, ISBN 80-7178-226-2

VORLÍČEK, CH., Úvod do teorie výchovy, Praha: 1984, Státní pedagogické nakladatelství, ISBN 14-531-84

KOLEKTIV AUTORU, Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém, Praha: 2007, IREAS, Institut pro strukturální politiku, o. p. s., ISBN 978-80-86684-47-5

JULIAN ELLIOTT, MAURICE PLACE, Dítě v nesnázích, Praha: Grada, 2002, ISBN 80-247-0182-0

Internetové stránky:

www.nahradnirodina.cz

Přílohy